

Ανοιχτοί Ορίζοντες
Αγγελιαφόρος Κωδικός: 1044
έτος ίδρυσης: 1900

Ιδιοκτησία: “Ινστιτούτο Ανθρωπιστικών
 Επιστημών”
 Αστική Μη Κερδοσκοπική
 Εταιρεία
 Μ. Βόδα 28 & Σμύρνης 27,
 10439 Αθήνα
 www.jesuits.gr

Εκδότης - Διευθυντής: π. Θεόδωρος Κοντίδης

Συντακτική επιτροπή: π. Γαβριήλ Μαραγκός
 π. Σεβαστιανός Φρέρης,
 Ειρήνη Κουτελάκη.

Συνεργάτες: π. Μιχαήλ Ρούσσος,
 Δανάη Αναγνωστοπούλου,
 π. Δημήτριος Δαλέζιος,
 Στέλλα Φωσκόλου.

Γραμματεία: Ειρήνη Κουτελάκη
 Σμύρνης 27, 10439 Αθήνα
 Τηλ. 210 8835911,
 φαξ 210 8835914
 e-mail: athensj@jesuites.com

Συνδρομές: Εσωτερικού 20 ευρώ
 Εξωτερικού 30 ευρώ
 Τιμή τεύχους 5 ευρώ.

Αντιπρόσωπος Σύρου: π. Αντ. Βουτσίνος
 Αντιπρόσωπος Τίνου: κ. Στέλλα Φωσκόλου

Καλλιτεχνική επιμέλεια
 & Εκτύπωση: www.male.gr

ISSN 1105-3216

3 EDITORIAL

4 ΤΟ ΘΕΜΑ: Χριστιανισμός και πολιτική Christianity and politics

6 Πολιτική, θρησκεία και Χριστιανισμός Politics, religion and Christianity

11 Η πολιτική στην Αγία Γραφή Politics in the Holy Bible

15 Στιγμιότυπα από την πολιτική ιστορία του Χριστιανισμού Highlights of the political history of Christianity

23 Ο πολιτικός λόγος της θεσμικής Εκκλησίας The political discourse of the institutional Church

28 Ο ΠΑΠΑΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ & Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ / POPE FRANCIS & THE POLITICAL ROLE OF THE CATHOLIC CHURCH

31 ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ SPIRITUAL LIFE

33 ΚΟΝΤΑ ΣΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ THE NEWS

Φωτογραφία εξωφύλλου:
 Ο πάπας Φραγκίσκος κατά την ομιλία του στο Κονγκρέσο.

π. Θεόδωρος Κοντίδης

Οι σχέσεις της θρησκείας με την πολιτική είναι θέμα σύνθετο και πολύμορφο. Ποικίλλει ανάλογα με τη θρησκεία, την κοινωνία, τον πολιτισμό, την ιστορική περίοδο. Στο παρόν τεύχος του περιοδικού μας, επιχειρούμε να φωτίσουμε και να περιγράψουμε αυτό το ζήτημα.

Θα εστιάσουμε την προσοχή μας περισσότερο στην περίπτωση της Καθολικής Εκκλησίας, για να εξετάσουμε τη δική της σχέση με την πολιτική, όχι με τη στενή έννοια των πολιτικών και κομματικών σχέσεων, αλλά με την ευρύτερη έννοια της οργάνωσης της κοινωνικής ζωής, με τον τρόπο συμπεριφοράς που υιοθετούν οι άνθρωποι, προκειμένου να ζήσουν μαζί και να πραγματοποιήσουν το νόημα της ζωής τους. Το ενδιαφέρον μας θα στραφεί κυρίως σε όσα ισχύουν σήμερα στον χώρο που ονομάζουμε δυτικό κόσμο. Οι σχέσεις θρησκείας και πολιτικής είναι ζήτημα με μεγάλη ιστορία και, φυσικά, τέθηκε διαφορετικά σε κάθε ιστορική εποχή. Επιπλέον, οι κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες της Λατινικής Αμερικής, της Αφρικής, ή της άπω Ανατολής είναι διαφορετικές από αυτές της Ευρώπης.

Υπάρχουν δύο ακραίες περιπτώσεις, οι οποίες καταλήγουν σε αδιέξοδο και τις αφήνουμε κατά μέρος. Δηλαδή από την μια μεριά η άποψη ότι η θρησκεία είναι καθαρά ιδιωτική υπόθεση και δεν πρέπει να έχει καμιά ανάμιξη ούτε παρουσία στον δημόσιο χώρο και, από την άλλη μεριά, η αντίθετη άποψη, ότι η θρησκεία

μπορεί να καθοδηγεί τη πολιτική ή να διαπλέκεται μαζί της, όπως το κρίνει καλό και συμφέρον κάθε περίπτωση. Υποστηρίζουμε ότι η θρησκεία μπορεί να έχει θέση και λόγο μέσα στην κοινωνία, θέση στη ανταλλαγή ιδεών και προτάσεων, ότι μπορεί να συνεργάζεται με ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς. Μένει να δούμε με ποιο τρόπο και σε ποια πλαίσια η θρησκεία ενεργεί στον δημόσιο χώρο.

**Η κοινωνική ζωή είναι
 μια ισορροπία ανάμεσα
 στην ελευθερία του ατόμου και
 την ενότητα του συνόλου.**

Η Καθολική Εκκλησία δηλώνει ότι υποστηρίζει γενικά τη θρησκευτική ελευθερία ως προϋπόθεση για να επιτελέσει απρόσκοπτα την αποστολή της μέσα στον κόσμο. Δηλώνει, επίσης, ότι προτιμά να κινείται στα πλαίσια του δημοκρατικού και πλουραλιστικού κράτους, γιατί θεωρεί ότι σε αυτές τις συνθήκες έχει τις περισσότερες εγγυήσεις, για να επιτελέσει την αποστολή της.

Η κοινωνική ζωή είναι μια ισορροπία ανάμεσα στο άτομο και στο σύνολο, ανάμεσα στην ελευθερία του ατόμου και την ενότητα του συνόλου. Πώς μπορούν αυτοί οι δύο πόλοι να λειτουργήσουν χωρίς να καταπιέζεται ο άνθρωπος και χωρίς να διαλύεται η κοινωνία; Η παράδοση της Καθολικής Εκκλησίας έχει πείρα αιώνων στο θέμα αυτό. Ανέπτυξε ήδη από τον Μεσαίωνα τη διπλή θεωρία -που είχε πολλές επιπτώσεις στην πολιτική- της επικουρικότητας και του κοινού καλού. Η επικουρικότητα είναι ο αντι-συγκεντρωτισμός: Τα προβλήματα πρέπει κατά το δυνατό να λύνονται στο κατώτερο κοινωνικό επίπεδο από τους άμεσα ενδιαφερόμενους, χωρίς να ανεβαίνουν στην κεντρική ανώτερη εξουσία. Συγχρόνως, όλοι πρέπει να συγκλίνουν στο κοινό καλό της κοινωνίας με την αλληλεγγύη και το ατομικό συμφέρον να μην ξεχνά ποτέ ότι αποβλέπει και στο κοινό καλό.

Σκοπός της θρησκείας και της Εκκλησίας δεν είναι η πολιτική ούτε οι κοσμικές υποθέσεις. Αρμοδιότητά της είναι οι σχέσεις του Θεού με τους ανθρώπους. Παράλληλα, η ανθρώπινη συμπεριφορά έχει ηθική και πνευματική σημασία. Στην υπόθεση της ειρήνης, της αλληλεγγύης και της ελευθερίας της ολοκλήρωσης του ανθρώπου, η θρησκεία έχει σημαντικό ρόλο. Μένει να δούμε με ποιο πνεύμα ενεργεί, με ποιες προϋποθέσεις και με ποια όρια. ■

Επιμέλεια:
Γιώργος Σ. Βλάχος

Χριστιανισμός και πολιτική

Εδώ και καιρό τα ευρωπαϊκά κράτη επιχειρούν για διάφορους λόγους και με διάφορους τρόπους να περιορίσουν τη θρησκεία στην ιδιωτική σφαίρα. Το φονταμενταλιστικό Ισλάμ έχει καταλήξει στις ημέρες μας επείγον ζήτημα για κυβερνήσεις, διεθνείς οργανισμούς και επιτελεία πολιτικών κομμάτων. Ο Πάπας Φραγκίσκος παρεμβαίνει όλο και πιο συχνά στα δημόσια πράγματα με ένα λόγο ο οποίος εγείρει ευθέως ζητήματα σχετικά με την πολιτική, την κοινωνία και την οικονομία. Και στην Ελλάδα συζητιέται -για μία ακόμη φορά- το ζήτημα του διαχωρισμού εκκλησίας και κράτους. Τι σχέση έχει, τελικά, η θρησκεία με την πολιτική;

Ο Χριστός στέφεται με αγκάθια
(H. Bosch, π. 1510)

I. Πολιτική, Θρησκεία και Χριστιανισμός

Πολύ συχνά ο ορισμός ή έστω το προσεκτικό ξεκαθάρισμα των εννοιών που συζητούμε βοηθά καθοριστικά στο να καταλάβουμε το θέμα που μας απασχολεί. Εν προκειμένω, η θρησκεία, από τη μία πλευρά, αποτελεί μια σχετικά καλά προσδιορισμένη περιοχή του πολιτισμού, της κοινωνίας και της ανθρωπίνης συμπεριφοράς. Χωρίς να μπορούμε στα βαθιά νερά της θρησκειολογίας ή της φιλοσοφίας, και παρά τη συνθετότητα του θρησκευτικού φαινομένου, ένας απλός ορισμός είναι αρχικά επαρκής ώστε να είμαστε βέβαιοι για τι ακριβώς μιλάμε. Ως θρησκεία, λοιπόν, καταλαβαίνουμε ένα οργανωμένο σύστημα αντιλήψεων και τελετουργικών συμπεριφορών που επικεντρώνονται στην πίστη και την απόδοση λατρείας στον Θεό (μονοθεϊσμός), σε θεότητες (πολυθεϊσμός) ή γενικότερα σε υπερφυσικές δυνάμεις (ανιμισμός).

Αυστυχώς τα πράγματα δεν είναι το ίδιο ξεκάθαρα με την έννοια της πολιτικής. Η ευρεία χρήση του όρου και τα διαφορετικά πλαίσια αναφοράς στα οποία τον συναντούμε έχει ως αποτέλεσμα την ασάφεια και τις συχνές παρανοήσεις. Ως "πολιτική" εννοούμε πολλά και διαφορετικά πράγματα, όπως, λ.χ., απόψεις για τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας (θεωρίες και ιδεολογίες), τον κοινοβουλευτικό διάλογο, τη δράση των πολιτικών κομμάτων, τον σχεδιασμό και την υλοποίηση κυβερνητικών προγραμμάτων, αλλά και τη στρατηγική οργανισμών και επιχειρήσεων διαφόρων ειδών (π.χ. "η πολιτική της τάδε εταιρείας"), ή ακόμη και ατομικές συμπεριφορές που χαρακτηρίζονται από στοχοθεσία και μεθοδικότητα

(π.χ. "αυτός ακολουθεί πολιτική στις σχέσεις του"). Είναι φανερό ότι για να προσδιορίσουμε με σαφήνεια μια έννοια που περιβάλλεται από τέτοια σύγχυση, ο αρχικός ορισμός της πρέπει να είναι αυστηρός.

Τι είναι η πολιτική;

Το βασικό νόημα της πολιτικής ορίστηκε από τον Αριστοτέλη τον 4ο π.Χ. αιώνα στο έργο του Πολιτικά, και παραμένει το ίδιο στα κύρια σημεία του ως σήμερα, προσαρμοσμέ-

Αριστοτέλης Πολιτικά (αγγλ. έκδοση του 1855).

νο απλώς στα δεδομένα της νεότερης και σύγχρονης εποχής. Πολιτική, λοιπόν, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, είναι το σύνολο των θεμάτων που σχετίζονται με την οργάνωση και τη λειτουργία ενός κοινωνικού συνόλου, με τα λεγόμενα "κοινά", διαδραματίζεται στο δημόσιο χώρο, και αντιδιαστέλλεται με τη ζωή και τη συμπεριφορά του ανθρώπου στην ιδιωτική του σφαίρα. Στο πεδίο της πολιτικής ανήκει οτιδήποτε αφορά την κοινωνία (κοινωνικές σχέσεις, εξουσία, ιεραρχία, νόμοι, δικαιώματα και υποχρεώσεις, οικονομία, εργασία, κατανομή πλούτου, κ.ά.) τόσο από την άποψη της θεωρίας, που διατυπώνει ιδέες για το τι και πώς θα έπρεπε να γίνει, όσο και από την άποψη της εφαρμογής των ιδεών στην πραγματική ζωή.

Είναι σημαντικό ότι ο Αριστοτέλης συνέδεσε ετυμολογικά την πολιτική με την κοινωνία ("πόλη"), τονίζοντας την άρρηκτη σχέση τους, και υποστηρίζοντας κατηγορηματικά ότι ο άνθρωπος είναι από τη φύση του "ζώον πολιτικόν", αφού βρίσκεται πάντα μέσα σε μια κοινωνία. Υλοποιώντας αυτή την έννοια της πολιτικής, η Αθηναϊκή Δημοκρατία στηριζόταν στη συνεχή ενεργή συμμετοχή των πολιτών στα δημόσια θέματα (Εκκλησία του Δήμου), την οποία μάλιστα όριζε ως υποχρεωτική. Αδιαφορία για τα "κοινά" και αποχή από την πολιτική αποτελούσε στάση ηθικά επιλήψιμη και ποινικά κολάσιμη.

Εξετάζοντας την πολιτική με αυτή την ουσια-

στική της έννοια, καταλαβαίνουμε αμέσως ότι πρόκειται για κάτι πολύ πιο ευρύ, ουσιαστικό και σημαντικό από την απλή δράση των κομμάτων, τις κυβερνητικές εξαγγελίες, ή ακόμη και το διάλογο που διεξάγεται στο κοινοβούλιο. Όλα αυτά τα περιλαμβάνει φυσικά, αλλά το πραγματικό της νόημα είναι αλλού. Πολιτική, κατ' αρχήν, είναι η ουσία της ύπαρξης του ανθρώπου στο πλαίσιο της κοινωνίας στην οποία ζει. Κοινωνική ταυτότητα, ιδιότητες και ρόλοι, σκέψεις, επιδιώξεις και πράξεις, στο βαθμό που ξεπερνούν την προσωπική (ιδιωτική) σφαίρα, έχουν αυτόματως πολιτικό νόημα.

Με αυτά γίνεται φανερό ότι η πολιτική δεν είναι μια υπόθεση που αφορά μόνο τους επαγγελματίες πολιτικούς, τους οπαδούς των κομμάτων, τους ακτιβιστές ή τους πολι-

Ο Αριστοτέλης (δεξιά) και ο Πλάτωνας (Αριστερά) στη "Σχολή των Αθηνών" (Ραφαέλο, 1511).

τικούς επιστήμονες. Κάθε άνθρωπος, όταν "βγαίνει" από το σπίτι του, δηλαδή από τον ιδιωτικό χώρο, είναι πολιτική οντότητα - είτε το συνειδητοποιεί είτε όχι. Και φυσικά, από αυτή την άποψη, ακόμη και η στάση εκείνων που για διάφορους λόγους καταλήγουν να λένε "δεν με ενδιαφέρει η πολιτική", στην πραγματικότητα έχει... πολιτικό νόημα: σημαίνει και επηρεάζει πάρα πολλά στο πλαίσιο της κοινωνικής (κοινής) ζωής.

Ο άμεσος, πρακτικός στόχος της πολιτικής είναι η λήψη και η υλοποίηση αποφάσεων που αφορούν την κοινωνία και τη λειτουργία της συνολικά αλλά και σε επιμέρους τομείς. Η ουσία της, όμως, βρίσκεται στη διαδικασία που οδηγεί σε αυτές τις αποφάσεις, δηλαδή στη σκέψη και στο διάλογο. Από αυτή την άποψη, η πολιτική υφίσταται κατ' αρχήν ως ελεύθερος στοχασμός και διάλογος μέσα στην κοινωνία - δεν είναι απλώς "χρήσιμη", αλλά θεμελιώδης λειτουργία της κοινωνικής ζωής. Με άλλα λόγια, μεγαλύτερη σημασία από τις αποφάσεις έχουν τα ίδια τα κριτήρια με τα οποία λαμβάνονται αυτές, κριτήρια τα οποία καθορίζονται άμεσα από τις αξίες, τις ιδέες και το ευρύτερο κοινωνικό όραμα των ατόμων και των ομάδων.

Υπό ορισμένες συνθήκες η πολιτική διάσταση της ανθρώπινης (κοινωνικής) ζωής συρρικνώνεται ή και εξαφανίζεται, με σοβαρές και συχνά απρόβλεπτες συνέπειες. Είναι φανερό, για παράδειγμα, ότι η πολιτική με την ουσιαστική σημασία της παύει να υφίσταται σε κοινωνίες ή ομάδες στις οποίες εφαρμόζονται (για την ακρίβεια, επιβάλλονται) ολοκληρωτικά πρότυπα και αρχές. Σε απολυταρχικά και φασιστικά καθεστώτα, σε θεοκρατικές κοινωνίες, σε φονταμενταλιστικές ομάδες, κ.ο.κ., απουσιάζει η πολιτική όχι απλώς γιατί δεν υπάρχει ελευθερία σκέψης, έκφρασης και διαλόγου, αλλά, κυρίως, γιατί δεν υπάρχει το αντικείμενο της πολιτικής: οτιδήποτε αφορά την οργάνωση και τη λειτουργία της κοινωνίας ή της ομάδας είναι προαποφασισμένο και οριστικό. Με την ίδια

έννοια αντι-πολιτικός είναι ο φανατισμός σε οποιαδήποτε περίπτωση, αφού ακυρώνει εξ αρχής την κριτική σκέψη και τον διάλογο. Από την άλλη πλευρά, η πολιτική χάνει το νόημά της όταν ταυτίζεται με την απλή τεχνοκρατική διαχείριση προβλημάτων και ασκείται με βραχυπρόθεσμη "ωφελιμιστική" λογική - σε τέτοιες συνθήκες ο δημόσιος διάλογος περιορίζεται στην τακτικιστική ρητορεία, από την οποία απουσιάζει προφανώς η βασισμένη σε ιδέες και αξίες ουσιαστική κριτική σκέψη.

Οι πολιτικές διαστάσεις της θρησκείας

Αν θα θέλαμε να προσδιορίσουμε τη βάση του θρησκευτικού φαινομένου -τι το συνιστά- θα εντοπίζαμε δύο ουσιαστικά στοιχεία: αφενός την πίστη σε "κάτι" υπερβατικό (Θεός, θεότητες, κ.ο.κ.), αφετέρου την επαφή του πιστού με αυτό (προσευχή, διαλογισμός, κ.ά.). Επιπλέον, στον κεντρικό πυρήνα της θρησκείας, αυτόν δηλαδή που την καθιστά κάτι ξεχωριστό μέσα στον ανθρώπινο βίο και πολιτισμό, θα περιλαμβάναμε και τις βασικές αρχές (αλήθειες, δόγματα) που απορρέουν από την επαφή με το υπερβατικό και έχουν το χαρακτήρα της αποκάλυψης, της φώτισης, κ.ο.κ. Ως προς αυτά τα στοιχεία της, η θρησκεία δεν έχει ασφαλώς τίποτε το πολιτικό, αφού η πίστη αποτελεί αυστηρά προσωπικό βίωμα, η επικοινωνία με το υπερβατικό ξεπερνά εξ ορισμού (υπερβαίνει) το κοινωνικό και ιστορικό πεδίο, ενώ τα δόγματα, εξαιτίας της αποκαλυπτικής φύσης τους, δεν τίθενται σε διάλογο.

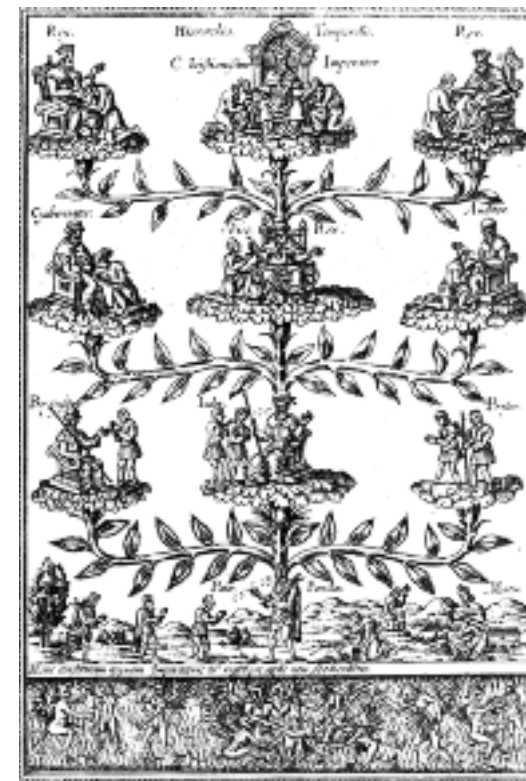
Οι θρησκείες, ωστόσο, καθώς αναπτύσσονται ιστορικά, δεν περιορίζονται σε αυτό τον βιωματικό-υπερβατικό πυρήνα, αλλά αποκτούν τη μορφή σύνθετων, οργανωμένων συστημάτων (σκέψης, συμπεριφοράς, συνύπαρξης), που υπάρχουν και δρουν μέσα στον πολιτισμό και στην κοινωνία. Εάν λοιπόν εξετάσουμε ένα οποιοδήποτε θρη-

σκευτικό σύστημα μέσα στο κοινωνικό και ιστορικό του πλαίσιο, καταλαβαίνουμε ότι δεν σχετίζεται απλώς και συγκυριακά με την πολιτική, αλλά έχει από τη φύση του καθαυτό πολιτικές διαστάσεις. Ας δούμε συνοπτικά τις πιο βασικές:

1 Πέρα από τον αυστηρά μυστηριακό χαρακτήρα που αφορά την επαφή του ανθρώπου με το υπερβατικό, όλες οι θρησκείες, καθεμία με το δικό της τρόπο και την ιδιαίτερη συμβολική γλώσσα της, διατυπώνει ένα όραμα για τον ιδεώδη άνθρωπο και την ιδεώδη ανθρωπότητα. Ο στοχασμός μιας ιδανικής ύπαρξης και συνύπαρξης των ανθρώπων έχει εξ ορισμού πολιτικό χαρακτήρα, και από αυτή την άποψη το κοινωνικό όραμα μιας θρησκείας έχει πολλά κοινά στοιχεία με έναν κοσμικού τύπου στοχασμό για την ιδεώδη κοινωνία (π.χ. πλατωνική Πολιτεία, δημοκρατία των διαφωτιστών, κομμουνισμός).

2 Το θρησκευτικό όραμα για την ιδεώδη ανθρωπότητα δεν αφορά μόνο το απροσδιόριστο μέλλον, αλλά επιδιώκεται να υλοποιηθεί -έστω εν μέρει- στο παρόν, δηλαδή στο πλαίσιο της οργανωμένης μορφής που παίρνει κάθε θρησκεία (κοινότητα, εκκλησία, κ.ο.κ.). Ο τρόπος κοινωνικής οργάνωσης με την οποία υφίσταται μια θρησκεία εγείρει άμεσα το ζήτημα της πολιτικής, ειδικά όσον αφορά πλευρές της ομαδικής ζωής των μελών της οι οποίες δεν ορίζονται άμεσα και αυστηρά από τα θρησκευτικά δόγματα.

3 Ο οραματισμός του ιδεώδους ανθρώπου και της ιδανικής ανθρωπότητας που εμπεριέχεται στα θρησκευτικά συστήματα, εκφράζεται ταυτόχρονα σε συγκεκριμένες ιδέες και απόψεις για την επικρατούσα πραγματικότητα. Η θρησκευτική σκέψη, αναφερόμενη στην ανθρωπότητα, διατυπώνει συνεχώς, άμεσα ή έμμεσα, κρίσεις γύρω από τον τρόπο που είναι οργανωμένη και λειτουργεί η ανθρώπινη κοινωνία. Παράλληλα δε με την κριτική που ασκεί, δείχνει συγκεκριμένους

Μεσαιωνική κοινωνική ιεραρχία κατά την *Rhetorica Christiana* του μοναχού Diego Valadés (1579).

στόχους που θα όφειλαν να επιδιώξουν οι άνθρωποι (ατομικά και ομαδικά), και όχι σπάνια προτείνει και τρόπους για την επίτευξη αυτών των στόχων. Ήδη όμως, μιλώντας για αυτή την πλευρά των οργανωμένων θρησκειών, έχουμε περάσει πάλι στην περιοχή της πολιτικής.

4 Από την άλλη πλευρά, η πίστη, παρότι αυστηρά προσωπικό βίωμα, εκδηλώνεται πάντα στην καθημερινή (κοινωνική) ζωή του ανθρώπου με τη μορφή αρχών και ιδεών οι οποίες, μεταξύ άλλων, καθορίζουν και τη στάση του απέναντι στα τρέχοντα κοινωνικά ζητήματα και προβλήματα. Με άλλα λόγια, η καθαυτό πολιτική συμπεριφορά του ανθρώπου (πιστού) εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ίδια την εμπειρία της πίστης και τις σκέψεις-ιδέες που προκαλεί αυτή.

Χριστιανισμός, πολιτικές αξίες και δυτικός πολιτισμός

Οι πολιτικές διαστάσεις της χριστιανικής θρησκείας, ή αλλιώς οι πλευρές του χριστιανισμού που αλληλοδιαπλέονται με την περιοχή της πολιτικής, είναι πολλές. Σε αυτό το αφιέρωμα εξετάζουμε συνοπτικά τις πιο σημαντικές. Προτού όμως περάσουμε σε αυτή την ειδικότερη μελέτη, πρέπει να σταθούμε σε μια βασική γενική διαπίστωση, η οποία πολύ συχνά διαφεύγει της προσοχής μας. Όπως μπορεί να δείξει μια -έστω εγκυκλοπαιδική- γνώση της ιστορίας, ο δυτικός πολιτισμός δεν θα ήταν αυτός που γνωρίζουμε χωρίς τον χριστιανισμό. Αυτό αφορά όλες τις πλευρές του, και εν προκειμένω σχετίζεται και με τον τομέα της πολιτικής, δηλαδή με τις πολιτικές ιδέες και αξίες του κόσμου μας, με την πολιτική ως σκέψη, στάση και διάλογο, αλλά και με τις αρχές με τις οποίες διαδραματίζεται η πολιτική ζωή των κοινωνιών.

Παρότι η χριστιανική θρησκεία έχει κατηγορηθεί συχνά και από πολλές πλευρές για αρνητικά φαινόμενα και γεγονότα της ανθρώπινης ιστορίας, όχι αβάσιμα σε αρκετές περιπτώσεις (όπως έχουν αναγνωρίσει στην αυτοκριτική τους οι μεγάλες εκκλησίες και ομολογίες αναλαμβάνοντας το βάρος των ιστορικών ευθυνών τους), αυτά δεν είναι σε θέση να συσκοτίσουν τον κρίσιμο ρόλο και το ουσιαστικό νόημα που είχε και έχει η χριστιανική διδασκαλία στην πρόοδο του ανθρώπου και της ανθρωπότητας συνολικά.

Εμελιώδεις κοινωνικές και πολιτικές αξίες του σύγχρονου δυτικού κόσμου, όπως είναι η προσωπική ελευθερία, τα ατομικά δικαιώματα, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η δικαιοσύνη, η δημοκρατία, κ.ά. έχουν διαμορφωθεί σε μεγάλο βάθος χρόνου υπό την καθοριστική επίδραση των χριστιανικών

ιδεών. Ακόμη και η προσωπική ή δημόσια απόρριψη της θρησκείας ή η άρνηση της ύπαρξης του Θεού βασίζονται ως δυνατότητες επιλογής σε μια ιδιαίτερη κατανόηση της ανθρώπινης ελευθερίας που πρωτοεμφανίζεται στην ιουδαιοχριστιανική πα-ράδοση.

Αυτές τις ιδέες και τις αρχές που προέρχονται από τη θρησκεία και διαμόρφωσαν τον κόσμο μας και τον τρόπο που σκεφτόμαστε, τις θεωρούμε τελικά τόσο φυσικές και αυτονόητες, ώστε όλοι σχεδόν (θρησκευόμενοι και άθρησκοι) ξεχνούμε την προέλευσή τους. Ο χριστιανισμός διαπερνά τόσο βαθειά και με τέτοια συνέχεια την ιστορία του δυτικού πολιτισμού, και ιδιαίτερα του ευρωπαϊκού, ώστε αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του - για αυτό ακριβώς καταλήγει να είναι "αόρατος". Η άρνηση αυτού του ιστορικού γεγονότος, που επιχειρείται συχνά από την πλευρά πολιτικών φορέων, κρατών και θεσμικών οργανισμών στο όνομα της "ανεξίθρησκίας" και της "ελευθερίας", δεν είναι τίποτε άλλο από μια επιλεκτική, ιδεολογική ανάγνωση της ιστορίας. Ως τέτοια παρουσιάζει το πρόβλημα που έχει -κατά τον Μαρξ- οποιαδήποτε ιδεολογία: δείχνει μια ψευδή εικόνα της πραγματικότητας, η οποία βασίζεται σε μια εξίσου ψευδή συνείδηση.

Λεδομένων αυτών είναι φανερό ότι η παραγνώριση αφενός της χριστιανικής διάστασης της ευρωπαϊκής ιστορίας και αφετέρου της πολιτικής (δηλαδή της δημόσιας και όχι ιδιωτικής) διάστασης της θρησκείας, υπονομεύει αυτά καθαυτά τα αξιακά θεμέλια του πολιτισμού μας, και βρίσκεται στον πυρήνα της διευρυνόμενης και όλο πιο βαθειάς κρίσης στην οποία βυθίζεται ο σύγχρονος κόσμος. Αυτό τουλάχιστον δείχνει η συνεπής θεωρητική μελέτη, αλλά και η ίδια η πορεία της πραγματικότητας - και οφείλει να ληφθεί σοβαρά υπόψη από τους ανθρώπους καλής θέλησης, ανεξαρτήτως του εάν ενστερνίζονται ή απορρίπτουν τη χριστιανική πίστη και διδασκαλία.

II. Η πολιτική στην Αγία Γραφή

Παλαιά Διαθήκη: Η ελευθερία και ο νόμος

Ο πολιτικός ορίζοντας μέσα στον οποίο εξελίσσεται η ιστορία του Λαού του Θεού σε όλη την Παλαιά Διαθήκη διαμορφώνεται με επίκεντρο τη συμβολική αφήγηση της δημιουργίας του ανθρώπου. Σε αντιδιαστολή με την υποτελή θέση του ατόμου στο πλαίσιο των πολυθεϊστικών θεοκρατικών κοινωνιών της Μέσης Ανατολής, ο άνθρωπος στον εβραϊκό μονοθεϊσμό δημιουργήθηκε από τον Θεό εξ αρχής και κατ' αρχήν ελεύθερος και κυρίαρχος (Γεν. 1:26-28). Πιο συγκεκριμένα, η δημιουργία του ανθρώπου "κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση" του Θεού όρισε το ουσιαστικό περιεχόμενο και νόημα της ανθρώπινης ελευθερίας και εξουσίας, που δεν είναι άλλο από την απρόσκοπτη ανάπτυξη, τη δημιουργική απόλαυση και την προαγωγή του κόσμου, ως συστατικών πλευρών του θεϊκού σχεδίου.

Η Πτώση και η απώλεια της παραδείσιας κατάστασης, από μία άποψη, είναι αυτή καθαυτή η έκπτωση της ανθρώπινης ελευθερίας και κυριαρχίας. Η ιστορία, στην οποία εισάγεται η ανθρωπότητα με την προπατορική παράβαση, αποτελεί μια κατάσταση όπου η μεν ελευθερία θολώνει και αλλοιώνεται από την ανάμιξη της με την αλαζονεία, η δε ανθρώπινη εξουσία υφίσταται μόνον ως βίαιη διαταραχή της αρχέγονης (αλλά και οποιασδήποτε μετέπειτα) ισορροπίας. Η ελευθερία και η εξουσία, δηλαδή, μετατρέπονται σε αυθαίρετα προνόμια ατόμων ή ομάδων, τα οποία ασκούνται εις βάρος αφενός του συνόλου των ανθρώπων (και ειδικά των αδύναμων) αφετέρου του φυσικού κόσμου, εγείροντας άμεσα το ζήτημα της δικαιοσύνης. Η αντιμετώπιση αυτής της βαθειά διαταραγμένης ισορροπίας (της ανθρωπότητας και των ανθρώπινων σχέσεων, που αντανakλά τη διατάραξη της σχέσης του ανθρώπου με τον Θεό), αποτελεί το κεντρικό θέ-

μα γύρω από το οποίο αναπτύσσεται όλη η εβραϊκή Βίβλος

Αρχικά πρέπει να προσεχτεί ότι οι Εντολές που παραλαμβάνει ο Μωυσής από τον Θεό (Εξοδ. 20:1-17, Δευτ. 5:4-21) και αποτελούν τη βάση όλης της ιουδαιοχριστιανικής παράδοσης, δίνονται με τη μορφή μιας διαθήκης (συμβολαίου), δηλαδή ενός κειμένου νομικού τύπου, στο οποίο θεμελιώνεται στη συνέχεια ο μωσαϊκός νόμος, το εβραϊκό δικαϊκό σύστημα. Στην αρχή αυτού του συμβολαίου ο Θεός δηλώνει την ύπαρξη/παρουσία του ("Εγώ είμαι ο Κύριος ο Θεός σου") και αμέσως την ταυτίζει με ένα σημαντικό ιστορικο-πολιτικό γεγονός του Ισραήλ ("που σε έβγαλα από την Αίγυπτο, τον τόπο της δουλείας"), ορίζοντας έτσι τη συλλογική συνείδηση (ταυτότητα) του Λαού του Θεού. Από την άλλη πλευρά, ο Δεκάλογος, ταυτόχρονα με δεσμευτικό κείμενο που επαναπροσδιορίζει τη διαταραγμένη σχέση των ανθρώπων με τον Θεό, αποτελεί και μια "προγραμματική" διακήρυξη κοινωνικού χαρακτήρα, τα περισσότερα σημεία της οποίας (έξι από τις δέκα εντολές) αφορούν αποκλειστικά τις ανθρώπινες σχέσεις. Το βασικό κριτήριο με το οποίο ρυθμίζονται αυτές είναι κατά κύριο λόγο πολιτικό: η δίκαιη και ισότιμη άσκηση της

Ο Μωυσής παρουσιάζει τις Δέκα Εντολές (Philippe de Champaigne, 1648).

ελευθερίας, της δύναμης και της εξουσίας από τα άτομα που αποτελούν την συλλογικότητα του Ισραήλ.

Τα ιστορικά βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης αφηγούνται την πορεία του Λαού του Θεού από τη "μυθική" εποχή (θάνατος του Μωυσή) στην ιστορική περίοδο, μέχρι την πτώση της Ιερουσαλήμ (587 π.Χ.). Η αφήγηση επικεντρώνεται στα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο εβραϊκός λαός σε περιόδους που απομακρύνεται από τον Θεό και το Νόμο, προβλήματα που με γήινους όρους εκδηλώνονται ως διατάραξη της κοινωνικής ισορροπίας, συγκρούσεις, πόλεμοι και υποδούλωση σε άλλους λαούς.

Κοσμικοί ηγεμόνες, άλλοτε φαύλοι (Σαούλ) και άλλοτε φωτισμένοι (Σολομών), είναι αυτοί που εκπροσωπούν περιόδους κοινωνικής έκπτωσης ή προόδου αντίστοιχα, ενώ μόνιμη πηγή των προβλημάτων του Ισραήλ παραμένει η κατάχρηση της ελευθερίας και της εξουσίας, ως αποτέλεσμα της απομάκρυνσης από το Νόμο/Θεό. Στο Α' Σαμουήλ 8, για παράδειγμα, διαβάζουμε αρχικά για το "άνομο κέρδος" και τη "διαστροφή του δικαίου" που χαρακτηρίζει τους επιγόνους του γηραιού Προφήτη, καθώς και το αίτημα των εκπροσώπων του λαού (πρεσβυτέρων) να οριστεί ένας βασιλιάς ο οποίος θα έδινε λύση στο πρόβλημα. Οι διάλογοι που ακολουθούν χαρακτηρίζονται από ένα καθαρά πολιτικό σκεπτικό και ύφος γύρω από την αποτελεσματικότητα ή μη της απόλυτης μοναρχίας, ιδέα στην οποία φαίνεται να τείνει και τελικά να παραδίδεται -με ελεύθερη βούληση- ο λαός.

Η ελευθερία της επιλογής και των αποφάσεων του κοινωνικού σώματος, που χαρακτηρίζει το παραπάνω επείσодιο, λίγο-πολύ διαπερνά όλη την παλαιοδιαθηκική αφήγηση, τονίζοντας έτσι το συνολικότερο ζήτημα της έννοιας και της διαχείρισης της ελευθερίας, το οποίο συνδέεται άμεσα με την αιτία της Πτώσης και έμμεσα με τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα στην ιστορία της. Όμως το θέμα της ανθρώπινης ελευθερίας σε

προσωπικό επίπεδο τίθεται με τον πλέον ουσιαστικό τρόπο -ως ελευθερία της συνείδησης και της σκέψης- σε δύο ελαφρώς "παράξενα" κείμενα της Π. Διαθήκης: στον Εκκλησιαστή και τον Ιώβ.

Με ένα απρόσμενο για την εποχή σκεπτικό, ο εβραϊκός κανόνας περιέλαβε αυτά τα δύο βιβλία, στα οποία τίθενται υπό ερώτηση, σκέψη και κρίση οι ίδιες οι βάσεις της θρησκείας και της πίστης. Οι συγγραφείς των κειμένων αποστασιοποιούνται από την "κοινή γνώμη" της εποχής τους, και αναπτύσσουν έναν εντελώς προσωπικό στοχασμό, ο οποίος καταλήγει σε μια φιλοσοφική θεώρηση της ελευθερίας και της ουσίας της ανθρώπινης ζωής. Ειδικά στο βιβλίο του Ιώβ, η ελευθερία της συνείδησης αποσυνδέεται από οτιδήποτε το χρησιμοθηρικό (η πίστη στον Θεό είναι μια επιλογή που δεν αποφέρει κάτι "θετικό" στη ζωή), ταυτίζεται με πρωταρχικές αξιακές επιλογές, και παρουσιάζεται ως θεμελιώδης κατηγορία της ανθρώπινης οντολογίας.

Από την άλλη, κρίσιμο ρόλο στην εξέλιξη του Ισραήλ συνολικά διαδραματίζουν οι φωτισμένοι σοφοί, τις παρεμβάσεις των οποίων διαβάζουμε στα προφητικά βιβλία της Βίβλου. Ενδιάμεσοι στο Θεό και τους ανθρώπους, στο υπερβατικό πεδίο και στην ανθρώπινη καθημερινότητα, οι προφύτες αποκαλύπτουν όσα πρόκειται να συμβούν, αλλά μιλώντας στο όνομα του μέλλοντος ουσιαστικά ασκούν δριμεία κριτική στο παρόν - δηλαδή στην αλαζονεία και την αυθαιρεσία που χαρακτηρίζει τη στάση ατόμων και ομάδων και έχει ως αποτέλεσμα κοινωνικά δεινά. Με αυτή την έννοια, ο προφητικός λόγος αποκτά συχνά πολιτική μορφή και περιεχόμενο. Τέλος, ακόμη και σε καθαρά ποιητικά βιβλία, όπως οι Ψαλμοί, βρίσκουμε συχνά λόγια που εκφράζουν μια πολιτική κατανόηση της ανθρώπινης πραγματικότητας, όπως για παράδειγμα στον Ψαλμό 72, στον οποίο διατυπώνεται με τη μορφή προσευχής η ιδέα του ηγέτη που με ευθυκρισία και δικαιοσύνη υπερασπίζεται όσους υποφέρουν από την ανέχεια και την καταπίεση.

Καινή Διαθήκη: Δικαιοσύνη και η αξιοπρέπεια του ατόμου

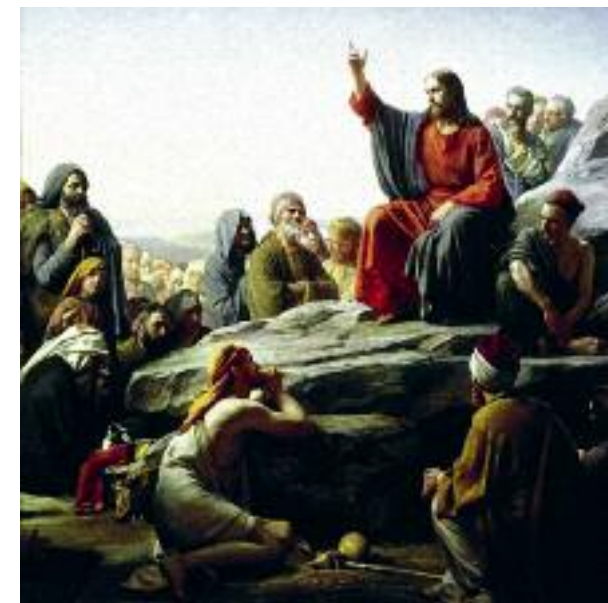
Αν η εβραϊκή Βίβλος εστιάζει κυρίως στη συλλογική συνείδηση του Λαού του Θεού και στους τρόπους με τους οποίους ο Ισραήλ διαχειρίζεται την ιστορία του, η Καινή Διαθήκη επικεντρώνεται σε μεγάλο βαθμό στο άτομο, στο πρόσωπο, και στη στάση που (πρέπει να) έχει μέσα στο ιστορικό και κοινωνικό περιβάλλον του, με σκοπό τη σωτηρία του, δηλαδή τη συμφιλίωσή του με τον Θεό.

Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο μπορούμε να καταλάβουμε την κοινωνική πλευρά της διδασκαλίας του Ιησού, που κηρύσσει την αξιοπρέπεια του ατόμου (ως προσώπου), υπογραμμίζει την ισότητα των ανθρώπων, και καλεί επιτακτικά, με κάθε αφορμή και με διάφορους τρόπους, στην υπεράσπιση των φτωχών και των αδύναμων και στην αποκατάσταση της δικαιοσύνης. Ως προς αυτά, αν εστιάσουμε απλώς και μόνο στην Επί του Όρους Ομιλία (Λουκ. 6:17-49), έχουμε μπροστά μας ένα ολοκληρωμένο κοινωνικό όραμα και πρόγραμμα, τις βασικές ιδέες του οποίου δεν έχει ξεπεράσει -κατά γενική ομολογία- καμία προοδευτική πολιτική ιδεολογία μέχρι σήμερα. Ωστόσο, η πολιτική διάσταση της διδασκαλίας του Χριστού πηγαίνει πιο μακριά.

Η εμφάνιση και η θέση του Ιησού στην εβραϊκή παράδοση, όπως αυτή οριζόταν από το μωσαϊκό νόμο, χαρακτηρίζεται από μια παραδοξότητα: ο Χριστός από τη μία πλευρά παρουσιάζεται ως άμεσος συνεχιστής της (Ματ. 5:17-19), ενώ από την άλλη, πολύ συχνά, ανατρέπει βασικά δεδομένα και στοιχεία της (π.χ. Ματ. 5:31-32, 38-39, 43-44, 12:8, 15:11, Μάρκ. 2:26-28), γεγονός που τονίζεται και στις επιστολές των αποστόλων (Ρωμ. 10:4, Εφ. 2:15, Γαλ. 3, 5:3-4, κ.ά.). Από θεολογική άποψη αυτή η "αντίφαση" Παλαιάς και Καινής Διαθήκης έχει αναλυθεί εις βάθος από τη σχετική ερμηνευτική και εξηγητική γραμματεία, η οποία εστιάζει κυρίως στο μυστηριακό περι-

χόμενο του θανάτου και της ανάστασης του ενσάρκωμένου Λόγου, ως εκπλήρωσης, δηλαδή ολοκλήρωσης, του νόμου.

Αυτό το παράδοξο σημείο, όμως, αποτελεί το επίκεντρο με βάση το οποίο μπορούμε να αντιληφθούμε τον πολιτικό χαρακτήρα της διδασκαλίας του Ιησού και από μία άλλη σκοπιά. Όπως φαίνεται σε πολλά περιστατικά, η στάση και ο λόγος του Χριστού πράγματι αμφισβητεί και συχνά ανατρέπει το μωσαϊκό νόμο. Αυτό το κάνει επειδή -και στον βαθμό που- ο νόμος έχει αποκοπεί από την αποκεκαλυμμένη ουσία του και έχει μετατραπεί σε τυπολατρική προσκόλληση "στο γράμμα" ενός αυτονομημένου νομικού συστήματος που εφαρμόζεται με διαχειριστικό τρόπο. Με άλλα λόγια, αμφισβητώντας την ολοκληρωτική, "γραφειοκρατική" μορφή που είχε πάρει ο εβραϊκός νόμος, ο Μεσσίας αποκαθιστά την ουσία του νόμου του Θεού, τόσο στην υπερβατική του διάσταση όσο και στην εφαρμογή του στο κοινωνικό πεδίο. Το πολιτικό στοιχείο διακρίνεται εδώ υπό δύο έννοιες: αφενός με τη μορφή των αξιών και των κανόνων που οφείλουν να διέπουν τις ανθρώπινες σχέσεις, αφετέρου ως αυτή καθαυτή η στάση (του Ιησού),

Η Επί του Όρους Ομιλία (Carl Heinrich Bloch., 1877).

που επανεξετάζει και αποκαθιστά τις (διασπλεωμένες) αξίες και αρχές.

Ας προσέξουμε, για παράδειγμα, το εξής: ο Χριστός με το λόγο και τις πράξεις του απευθύνει το σωτηριακό κάλεσμα σε όλους ανεξαιρέτως του ανθρώπου. Πλησιάζει και αγγίζει, μεταφορικά και κυριολεκτικά, φτωχούς και πλούσιους, άνδρες και γυναίκες, ανώτερους και κατώτερους, αλλά και αλλόθρησκους και ειδωλολάτρες (Ιωάν. 4:1-42, Ματ. 8:5-13, 15:21-28), αρρώστους (Μάρκ. 1:40-45), φοροεισπράκτορες (Μάρκ. 2:15-17), πόρνες και αμαρτωλούς (Λουκ. 7:36-50, Ιωάν. 8:1-11), δηλαδή πρόσωπα τα οποία σύμφωνα με το μωσαϊκό νόμο και την ιουδαϊκή παράδοση ήταν καταδικασμένα, η δε επαφή μαζί τους ήταν απαγορευμένη. Η στάση αυτή ερμηνεύεται πολλές φορές, μέχρι και σήμερα, ως ουδετερότητα και αποστασιοποίηση του Ιησού απέναντι στις ταυτότητες, στους ρόλους, στις διακρίσεις και τις σχέσεις που ισχύουν στο συμβατικό κοινωνικό πλαίσιο, δηλαδή ως μια καθαρά "απολίτικη" αντιμετώπιση των ανθρώπων στο σύνολό τους.

Εάν όμως πάρουμε υπόψη μας τι ακριβώς συνιστά την πολιτική, καθώς και το πραγματικό νόημα της στάσης του Χριστού στις συνθήκες της εποχής του, αντιλαμβανόμαστε ότι συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο. Το κάλεσμα και η διδασκαλία του, με ιστορικο-κοινωνικούς όρους, έχει κατεχοχήν πολιτικό περιεχόμενο: κρίνει και αμφισβητεί τους ισχύοντες κανόνες. Δεν κρύβεται πίσω από μια επίπλαστη ουδετερότητα του τύπου "νίπτω τας χείρας μου", αλλά θέτει υπό ερώτηση τις κυρίαρχες αντιλήψεις της κοινωνίας, παίρνει σαφή θέση απέναντί τους, και τελικά τις ανατρέπει με τις πράξεις του.

Δεν είναι λίγες οι φορές που ο Ιησούς καλεί στην ανυπακοή νόμων και κανόνων της εποχής του (εκτός των παραπάνω, βλ. επίσης Ματ. 10:34-38, Λουκ. 12:49-53), ενώ παράλληλα συγκρούεται ευθέως με τους εκπροσώπους της κυρίαρχης κοσμικο-θρησκευτικής ιδεολογίας και της εξουσίας, δηλαδή τους γραμματείς και τους φαρισαίους (Λουκ 11:37-

54, 20:45-47, Ματ. 23:1-39, Μάρκ. 12:35-40). Ωστόσο, η ανυπακοή την οποία κηρύσσει αμφισβητεί την "φονταμενταλιστική" προσκόλληση στην τυπική πλευρά του νόμου, η οποία, ακυρώνοντας το ουσιαστικό του περιεχόμενο, τον έχει καταστήσει αφενός εργαλείο άσκησης κοινωνικού ελέγχου και αφετέρου ένα απρόσωπο σύστημα κανόνων που αδιαφορεί για την ιδιαιτερότητα του ανθρώπου ως ατόμου.

Το αξιακό υπόβαθρο αυτής της πολιτικής στάσης δεν είναι άλλο από την ουσία που ο Θεός έχει εμφυσήσει στον άνθρωπο: η προσωπική ελευθερία και αξιοπρέπεια μέσα σε ένα κοινωνικό περιβάλλον που επιτρέπει στο άτομο να εμφανίζεται στο δημόσιο χώρο (όπως ακριβώς μπροστά στον Θεό) με ολόκληρη την προσωπική του ιστορία. Αυτή την "αντινομική" παρέμβαση στο μωσαϊκό νόμο - παρέμβαση μεταφυσική και πολιτική συγχρόνως- είναι που θα υπογραμμίσει αργότερα και ο απόστολος Παύλος (Ρωμ. 8:1-4), διατυπώνοντας την ιδέα της απελευθέρωσης από το νόμο και τις συνέπειές του, η οποία καθίσταται δυνατή μέσω του Ιησού Χριστού.

Αν λοιπόν πάρουμε υπόψη μας την ανατρεπτική θέση που εκπροσωπεί το κήρυγμα του Ιησού στην εποχή του, δεν είναι τυχαίο ότι συγχέεται εύκολα από τους συγχρόνους του με ιουδαϊκά κινήματα που είχαν έναν ρητό πολιτικό ανατρεπτικό σκοπό (βλ. λ.χ. τον στασιαστή Βαραββά και την αναφερόμενη "εξέγερση" στο Μάρκ. 15:6-14), ούτε φυσικά ότι το σκεπτικό βάσει του οποίου κατηγορήθηκε, καταδικάστηκε και θανατώθηκε στηρίζεται ακριβώς στο γεγονός της εναντίωσής του στους νόμους και το κατεστημένο της κοινωνίας στην οποία έζησε. Με τον τρόπο που ολοκληρώθηκε η γήινη διαδρομή του θεανθρώπου, λόγω ακριβώς του μυστηρίου του ενσάρκωσης, άφησε ένα ορατό φωτεινό στίγμα στην ιστορία της ανθρωπότητας, το οποίο δεν είναι παρεμπιπτόντως αλλά εγγενώς πολιτικό, και ως τέτοιο ακριβώς προαναγγέλθηκε: "Δόξα εν Υψίστοις Θεώ και επί γης ειρήνη εν ανθρώποις ευδοκία" (Λουκ. 2:14).

Στιγμιότυπα από την πολιτική ιστορία του χριστιανισμού

Η αλληλεπίδραση του θρησκευτικού στοχασμού και της πολιτικής σκέψης στην ιστορία του χριστιανισμού είναι συνεχής, τόσο στο πλαίσιο των μεγάλων ομολογιών όσο και στις παρυφές τους, εκεί που εμφανίζονται οριακές ή και αιρετικές τάσεις και ρεύματα. Μια συνολική εξέταση των πολιτικών διαστάσεων και εκφράσεων του χριστιανισμού στην ιστορική του πορεία θα ξεπερνούσε κατά πολύ τα όρια που θέτει ένα αφιέρωμα όπως αυτό. Αξίζει ωστόσο να σταθούμε ενδεικτικά σε ορισμένες χαρακτηριστικές περιπτώσεις, οι οποίες αφορούν άλλοτε το πεδίο των ιδεών και της σκέψης και άλλοτε της κοινωνικής πράξης και δράσης.

Αυγουστίνος: Οι δύο πολιτείες και το δίκαιο κράτος

Ο ιερός Αυγουστίνος (354-430), αρχιεπίσκοπος και θεολόγος, είναι ίσως ο πρώτος χριστιανός στοχαστής ο οποίος, στο έργο του *Η Πολιτεία του Θεού*, ασχολήθηκε διεξοδικά με ζητήματα που ανήκουν στην πολιτική θεωρία, όπως η πολιτεία (republic) και η δικαιοσύνη, το κράτος και τα καθήκοντα απέναντι σε αυτό, η ιδέα του "δίκαιου πολέμου", κ.ά. Η κοσμοθεωρία του, χριστιανική κατά βάση αλλά επηρεασμένη έντονα από τον πλατωνισμό, αναφέρεται σε δύο "επικράτειες", στην Πολιτεία του Θεού, που χαρακτηρίζεται από την τελειότητα, το καλό, την αρμονία και τη δικαιοσύνη, και τη Γήινη Πολιτεία, στην οποία κυριαρχεί το κακό, ο εγωισμός, η ακόρεστη επιθυμία, η καταπίεση και η αδικία. Κάθε άνθρωπος ανήκει αποκλειστικά σε μία από τις δύο Πολιτείες (σύμ-

Αυγουστίνος, *Η Πολιτεία του Θεού* (προμετωπίδα γερμανικής έκδοσης του 1515).

φωνα με το αυγουστίνειο δόγμα του "απόλυτου προορισμού").

Κατά τον Αυγουστίνo, η ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού εξελίσσεται -ως αποτέλεσμα της Πτώσης- στη Γήινη Πολιτεία, επομένως κανένας ανθρώπινος θεσμός, κοινωνικός, πολιτικός, ακόμη και θρησκευτικός, δεν μπορεί να πλησιάσει την τελειότητα της Πολιτείας του Θεού. Αντίθετα, η κοινωνία, το κράτος, οποιαδήποτε μορφή εξουσίας, η ατομική ιδιοκτησία, κ.ο.κ., δεν είναι παρά πλευρές μιας ανθρωπότητας που ορίζεται από την αμαρτία, και στην καλύτερη περίπτωση μπορεί να λειτουργούν στο πλαίσιο

της Θείας Πρόνοιας μόνο με το να "παιδεύουν" τους φαύλους και να συμβάλλουν στην εξέλιξη των αγαθών.

Ειδικότερα, το κράτος αποτελεί ένα είδος ρυθμιστικού παράγοντα που (πρέπει να) αποσκοπεί στην αποτροπή των κοινωνικών συγκρούσεων και στη διατήρηση της ελάχιστης δυνατής τάξης και ειρήνης (άποψη που θα επανεπεξεργαστεί πολύ αργότερα, τον 17ο αιώνα, ο Τόμας Χομπς στο βιβλίο του *Λεβιάθαν*, ένα από τα σημαντικότερα έργα της νεώτερης πολιτικής φιλοσοφίας.) Όμως ούτε η κρατική ούτε καμία άλλη κοσμική εξουσία μπορεί να εκπληρώσει οποιονδήποτε απώτερο, ουσιαστικό σκοπό του ανθρώπινου είδους. Από την άλλη, όπως το κράτος (κυβέρνηση) και οι φορείς της κοσμικής εξουσίας οφείλουν να διατηρούν την τάξη και την ειρήνη, έτσι και οι πολίτες οφείλουν να υπακούουν στο κράτος.

Κεντρική σημασία στη σκέψη του Αυγουστίνου έχει η έννοια της δικαιοσύνης, η ύψιστη αξία που είναι σε θέση να προασπίσει ένας γήινος φορέας εξουσίας, αξία πάνω στην οποία θεμελιώνεται η πολιτεία (republic). Όπως υποστηρίζει χαρακτηριστικά, ο βαθμός δικαιοσύνης είναι που διαφοροποιεί κατ' ουσίαν το κράτος από μια ορδή ληστών. Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο, ένα δίκαιο κράτος μπορεί (και οφείλει ενδεχομένως) να κηρύξει πόλεμο εναντίον ενός άδικου κράτους, το οποίο διοικείται από κακούς κυβερνήτες, οι δε πολίτες, με τη σειρά τους, υποχρεούνται να υπακούσουν και να ακολουθήσουν το κράτος σε αυτή του την επιλογή.

Με αυτό το σκεπτικό ο Αυγουστίνος ορίζει τον "δίκαιο πόλεμο", δηλαδή έναν πόλεμο ο οποίος κηρύσσεται για δίκαιο σκοπό (π.χ. άμυνα, ασφάλεια, περιορισμός επιθετικότητας του εχθρού, υπεράσπιση τιμής) και διεξάγεται με δίκαιο τρόπο (άσκηση βίας ανάλογης με του εχθρού, διακριτική μεταχείριση αμάχων, τήρηση συνθηκών, μη κατα-

φυγή σε δόλια μέσα, κ.ά.). Γενικά, ένας δίκαιος πόλεμος διεξάγεται για να εξασφαλιστεί μια δίκαιη ειρήνη. Επειδή, ωστόσο, κανένα κοσμικό κράτος δεν είναι απολύτως δίκαιο (ως θεσμός της Γήινης Πολιτείας), είναι αδύνατη η πραγματοποίηση μέσα στην ιστορία μιας ουτοπικής κοινωνίας αιώνιας ειρήνης και ευτυχίας. Όπως και να έχει, είναι σημαντικό ότι με τις ιδέες αυτές ο Αυγουστίνος έθεσε τις βάσεις πάνω στις οποίες θα αναπτυχθεί σταδιακά, μέσα στους αιώνες, το "Δίκαιο του Πολέμου", όπως το γνωρίζουμε πλέον στη νεότερη και σύγχρονη εποχή.

Ακινάτης: Οι νόμοι και το δικαίωμα στην ανυπακοή

Περίπου εννέα αιώνες μετά τον Αυγουστίνο, στην καρδιά του Μεσαίωνα, ένας άλλος σημαντικός χριστιανός φιλόσοφος και θεολόγος, ο Θωμάς Ακινάτης (1224-1274), επρόκειτο να προχωρήσει ακόμη περισσότερο την πολιτική θεωρία. Σε αντιδιαστολή με τον πλατωνικό ιδεαλισμό του Αυγουστίνου, ο Ακινάτης στράφηκε περισσότερο στο λογοκεντρισμό του Αριστοτέλη, τον οποίο συνδύασε ιδιοφυώς με τη χριστιανική πίστη και κοσμοθεωρία. Ειδικά όσον αφορά το κράτος, απέρριψε τον "αρνητικό" τρόπο με τον οποίο το προσδιόριζε ο Αυγουστίνος, και κατέληξε σε μια "θετική" κατανόησή του: το κράτος, σύμφωνα με τον Ακινάτη, έχει φυσική καταγωγή και ως εκ τούτου εγγενή αξία, και δεν εκπροσωπεί απλώς μία από τις συνέπειες της προπατορικής αμαρτίας και της Πτώσης. Ο άνθρωπος ολοκληρώνεται με διπλό τρόπο: ως χριστιανός που αναζητά τη σωτηρία και ως καλός πολίτης. Με αυτή την έννοια η (συμμετοχή στην) πολιτική υπονοεί μια ηθική ευθύνη, η οποία συνίσταται στη χρήση του λόγου ως οδηγού της επιθυμίας σε όλες τις κοινωνικές λειτουργίες και πράξεις, με απώτερο σκοπό το κοινό καλό.

Κατά τον Θωμά Ακινάτη, ενώ η ανθρώπινη βούληση (επιθυμία) φέρει το στίγμα της

Πτώσης, δεν συμβαίνει το ίδιο με τον ανθρώπινο λόγο (λογική), που ως θεόπνευστη ιδιότητα μπορεί εν δυνάμει να αναγνωρίσει και να αναζητήσει το αγαθό. Σε κοινωνικό πλαίσιο το πεδίο του λόγου είναι ακριβώς η σφαίρα της πολιτικής, μέσω της οποίας ο άνθρωπος μπορεί να τείνει σε μια συνεχή πρόοδο με πολιτισμικούς όρους. Μάλιστα ο Ακινάτης συνέλαβε μια ιεραρχική δομή, μέσω της οποίας ο ουράνιος κόσμος συνδέεται με συνεχή και ομαλό τρόπο με το κοσμικό επίπεδο. Ο Αιώνιος Νόμος, δηλαδή η σοφία του Θεού, αντανakλάται στον θεϊκό νόμο, όπως εκφράζεται στην Αγία Γραφή. Ο θεϊκός νόμος διαπνέει το φυσικό δίκαιο, δηλαδή τις προδιαθέσεις του ανθρώπου ως μέρους της Δημιουργίας, τελικό προϊόν του οποίου είναι το ανθρώπινο δίκαιο (νομικά συστήματα).

Οι κοινωνικοί νόμοι, με άλλα λόγια, μετατρέπουν τη φυσική προδιάθεση που έχουν οι άνθρωποι για το αγαθό σε αυτό που κοινά αποκαλούμε οργανωμένη ενάρετη συμπεριφορά. Όμως για να συμβαίνει αυτό, υπάρχει μια βασική προϋπόθεση: οι νόμοι (το δίκαιο) πρέπει να βασίζονται στο λόγο, τη σημασία και τον έλεγχο του οποίου αποδέχονται συνειδητά τόσο οι κυβερνώντες όσο και οι υπήκοοι. Σε διαφορετική περίπτωση ο άνθρωπος νόμος δεν αντανakλά το φυσικό δίκαιο (επομένως ούτε τον θεϊκό νόμο και τη σοφία του Θεού), αλλά είναι κατ' ουσίαν διεφθαρμένος. Επομένως η ισχύς ενός νόμου εξαρτάται άμεσα από το εάν είναι δίκαιος ή όχι, δηλαδή από το εάν είναι λογικός, σύμφωνος με τους κανόνες του λόγου.

Ο Ακινάτης προχώρησε σε μια λεπτομερή ανάλυση επιμέρους μορφών δικαίου (γενικοί νόμοι, αστικό δίκαιο, κ.ά.), υποστήριξε δε τη μοναρχία ως το ιδεώδες πολίτευμα που κάνει εφικτή την ορθή θέσπιση και εφαρμογή νόμων και, κατά συνέπεια, βοηθά την πρόοδο της κοινωνίας. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται τη μοναρχία απέχει πολύ από τον απολυταρχισμό και τα αυταρ-

χικά καθεστώτα, αφού η ορθή διακυβέρνηση καθορίζεται συγχρόνως από τον κρίσιμο συμβουλευτικό ρόλο της αριστοκρατίας και των πνευματικών ανθρώπων, παίρνει δε σοβαρά υπόψη τις ανάγκες του λαού και γενικότερα της κοινωνίας.

Ειδικά στο πρώιμο έργο του ο Θωμάς Ακινάτης εστιάζει αρκετά την προσοχή του τόσο στην περίπτωση του διεφθαρμένου νόμου, που χαρακτηρίζεται από αδικία, όσο και στο φαινόμενο της τυραννικής διακυβέρνησης, κατά την οποία ο ηγεμόνας συμπεριφέρεται αυταρχικά, αδιαφορεί για το κοινό καλό και προωθεί με εγωιστικό τρόπο τα συμφέροντά του. Σε τέτοιες συνθήκες είναι φανερό ότι απουσιάζει η ενάρετη λειτουργία του λόγου και παραβιάζεται το ύψιστο κριτήριο της δικαιοσύνης, ο δε νόμος και η εξουσία βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση με το φυσικό δίκαιο (και κατ' επέκταση με το θεϊκό νομό). Στις περιπτώσεις αυτές ο Ακινάτης θεωρεί θεμιτή όχι μόνο την ανυπακοή του πολίτη, αλλά ακόμη και την ανατροπή του ηγεμόνα (τυραννοκτονία) και της κυβέρνησης, ανατροπή που δεν πρέπει να θεωρείται "στάση" ή "ανταρσία", αλλά πράξη αναγκαία και επαινετή στο όνομα της αποκατάστασης του ανθρώπινου, φυσικού και θεϊκού δικαίου. Πρέπει να τονιστεί, ωστόσο, ότι η ανατροπή μιας τυραννικής διακυβέρνησης, κατά τον Ακινάτη, δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση ατομικό αλλά συλλογικό δικαίωμα.

Άγιος Θωμάς Ακινάτης
(Carlo Crivelli, 15ος αι.).

Η φιλοσοφία του Ακινάτη στάθηκε καθοριστική στην εξέλιξη της ευρωπαϊκής πολιτικής σκέψης, ειδικά όσον αφορά την ιδέα του κοσμικού κράτους και της συνετής λογικής και της αυτονομίας που πρέπει να το διέπει. Συγχρόνως, ο προβληματισμός του γύρω από τη αναγκαία αντίσταση των πολιτών απέναντι στον παράλογο και άδικο νόμο ή την διεφθαρμένη κυβέρνηση έθεσε ουσιαστικά τις βάσεις για τη μεταγενέστερη ανάπτυξη, στον 19ο αιώνα, της ιδέας της πολιτικής ανυπακοής, αλλά και της ευρύτερης αντίληψης των αναπαλλοτρίωτων ανθρώπινων δικαιωμάτων, βάσει των οποίων μπορεί να θεωρηθεί θεμιτή η εξέγερση εναντίον ενός άδικου και καταπιεστικού κράτους.

Προτεσταντισμός και "ριζοσπαστική μεταρρύθμιση"

Στο μεταβατικό διάστημα από τον Μεσαίωνα στη νεότερη εποχή, η Μεταρρύθμιση υπήρξε ένα κοσμοϊστορικών διαστάσεων φαινόμενο, το οποίο καθόρισε ουσιαστικά την πορεία του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Τόσο τα προτεσταντικά ρεύματα όσο και η Αντιμεταρρύθμιση που προώθησε η Καθολική Εκκλησία, παράλληλα με το χώρο των θρησκευτικών ιδεών, εκφράστηκαν και στο πολιτικό και ιδεολογικό πεδίο, ενώ όχι σπάνια πήραν τη μορφή κοινωνικών συγκρούσεων και πολέμων.

Η πολύμορφη και πολυεπίπεδη αντίθεση καθολικισμού και προτεσταντισμού έχει μελετηθεί πολύ και από πολλές απόψεις, ενώ ως προς τις πολιτικο-κοινωνικές διαστάσεις της είναι σημαντική η ανάλυση του κοινωνιολόγου Μαξ Βέμπερ, ο οποίος στο έργο του *Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού* (1905) εξέτασε λεπτομερώς και με κριτικό τρόπο τον καθοριστικό ρόλο που διαδραμάτισαν οι μεταρρυθμιστικές ιδέες (κυρίως του λουθηρανισμού και του καλβι-

νισμού) στην ανάπτυξη της αστικής κοινωνίας και της οικονομίας της αγοράς.

Εκτός όμως από τον επίσημο προτεσταντισμό, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει εκείνη η τάση που ονομάζεται γενικά "ριζοσπαστική μεταρρύθμιση". Με τον όρο αυτό κατηγοριοποιούνται πολλά ρεύματα, κινήσεις και ομάδες, που άλλοτε βρίσκονταν στα όρια του καλβινισμού και άλλοτε τα ξεπέρασαν, υποστηρίζοντας ακόμη πιο ριζοσπαστικές θρησκευτικές αντιλήψεις, όπως η ιεροσύνη (φώτιση) όλων των πιστών, ο χιλιασμός, ο αντινομισμός, αλλά συχνά και γνωστικιστικού τύπου ιδέες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα αναβαπτιστικά κινήματα στην κεντρική και βόρεια Ευρώπη (16ος αι.), η βραχύβια εξέγερση της πόλης του Μύνστερ (Ρηνανία, 1534-35), καθώς και πολλές μαχητικές ομάδες και κινήσεις στην Αγγλία του 17ου αιώνα, που διαμόρφωσαν το ρεύμα του λεγόμενου "αριστερού" πουριτανισμού.

Στο πλαίσιο της ριζοσπαστικής μεταρρύθμισης εγκαταλείφθηκε η διάκριση της ορατής και αόρατης εκκλησίας (*ecclesia militans* και *ecclesia triumphans*) και εμφανίστηκε το αίτημα της πραγματοποίησης της "τέλειας κοινωνίας" μέσα στην ιστορία, με άμεση αναφορά στις βιβλικές αρχές και στη ζωή των πρώτων χριστιανικών κοινοτήτων. Το αίτημα αυτό επιχειρήθηκε πολλές φορές να υλοποιηθεί εδώ-και-τώρα, οδηγώντας στη δημιουργία αυτόνομων κοινοτήτων που πειραματίστηκαν με διάφορους τρόπους κοινωνικής οργάνωσης.

Σε άλλες περιπτώσεις, πάλι, η απαίτηση της εφαρμογής των χριστιανικών αρχών στην κοινωνική ζωή πήρε επιτακτικό χαρακτήρα και σε συνδυασμό με χιλιαστικές αντιλήψεις για το επικείμενο της Δευτέρας Παρουσίας εκφράστηκε με κινήματα επαναστατικής μορφής, τα οποία ήρθαν σε άμεση σύγκρουση με την κοσμική και θρησκευτική εξουσία (καθολική ή προτεσταντική). Από κοινωνικοπολιτική άποψη τα βασικά χαρακτηριστικά

των περισσότερων τάσεων της ριζοσπαστικής μεταρρύθμισης ήταν η υπεράσπιση των φτωχών και της κοινωνικής δικαιοσύνης, η κοινοκτημοσύνη, ο συνδυασμός ιεραρχικής εξουσίας και δημοκρατίας, και μια ιδιόμορφη έννοια ατομικής ελευθερίας, η οποία προέκυπτε από την πίστη στην προσωπική φώτιση, και σε ορισμένες περιπτώσεις έφτανε στον καθαρό αναρχισμό.

Ασχέτως της θεολογικής κριτικής που άσκησαν σε αυτά τα ρεύματα τόσο η επίσημη Μεταρρύθμιση όσο και η Καθολική Εκκλησία, δεν μπορεί να παραβλεφθεί ο ρόλος που διαδραμάτισαν στην ανάπτυξη της σύγχρονης πολιτικής σκέψης. Οι ιδέες των αναβαπτιστών, για παράδειγμα, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στους γερμανικούς Πολέμους των Χωρικών (1524-25), που ήταν η πρώτη μεγάλη εξέγερση φτωχών κοινωνικών στρωμάτων στην νεότερη ευρωπαϊκή ιστορία. Από την άλλη πλευρά, οι ομάδες του "αριστερού" πουριτανισμού (Κουακέροι, Λέβελερς, Σήκερς, κ.ά.) συμμετείχαν ενεργά στον Αγγλικό Εμφύλιο Πόλεμο (1642-51), εκπροσωπώντας την πιο ριζοσπαστική πλευρά αυτής της θεωρούμενης πρώτης αστικής επανάστασης, και συμβάλλοντας καθοριστικά στη διαμόρφωση των σύγχρονων δημοκρατικών ιδεών.

Κατά τον 17ο και 18ο αιώνα, πολλές ομάδες από το χώρο της ριζοσπαστικής μεταρρύθμισης, αναβαπτιστές, πουριτανοί, Κουακέροι, κ.ά., λόγω των διώξεων που υφίσταντο στις ευρωπαϊκές χώρες, κατέφυγαν στην Αμερική, κυρίως στην περιοχή της Νέας Αγγλίας. Εκεί, σε ένα παρθένο περιβάλλον χωρίς περιορισμούς, βρήκαν ελεύθερο πεδίο να εφαρμόσουν τις χριστιανικές αρχές της ισότητας, της δικαιοσύνης, της κοινοκτημοσύνης, κ.ά., στην κοινωνική οργάνωση και τη διαχείριση των κοινών.

Αυτός ο πειραματισμός για την πραγμάτωση της ουτοπικής κοινωνίας ορισμένες φορές είχε σκοτεινά επεισόδια (π.χ. το "κυ-

Άφιξη πουριτανών στην Αμερική
(χαρ. από πίνακα του Charles Lucy, 1848).

νήγι των μαγισσών" στο Σάλεμ), ενώ γενικά συνάντησε τα γνωστά αδιέξοδα τέτοιων επιχειρημάτων. Σε κάποιες περιπτώσεις το πείραμα "πέτυχε", αλλά με έναν παράδοξο και αμφιλεγόμενο τρόπο: οδήγησε στη δημιουργία αυτόνομων κοινοτήτων οι οποίες, για να προστατευθούν από τις αρνητικές επιδράσεις της κοσμικής κοινωνίας, κατέληξαν περιθωριακές και ακινητοποιημένες στο χρόνο, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τις αναβαπτιστικές ομάδες και τις κοινότητες των μενονιτών και των Άμις, που επιβιώνουν μέχρι σήμερα στις ΗΠΑ.

Μιλώντας γενικά, ωστόσο, και ασχέτως των προβλημάτων και των αδιεξόδων που συνάντησε αυτός ο μη-επίσημος και συχνά ακραίος προτεσταντισμός, η πραγματική συμβολή του στο πεδίο των πολιτικών ιδεών υπήρξε σημαντική και καθοριστική, ειδικά όσον αφορά τις ατομικές ελευθερίες, τη δημοκρατία και την υπεράσπιση της ειρήνης. Είναι ενδεικτικό ότι ήδη από τις αρχές του 19ου αιώνα ο θεωρητικός της πολιτικής Alexis de Tocqueville υποστήριξε ότι ο κοινωνικοπολιτικός στοχασμός που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του ριζοσπαστικού πουριτανισμού έθεσε τις βάσεις της αμερικανικής δημοκρατίας.

Λας Κάζας, ιησούιτες και τα ανθρώπινα δικαιώματα

Ο 16ος αιώνας είναι η εποχή κατά την οποία αρχίζει να κορυφώνεται η κατακτητική στρατηγική και ο αποικισμός διαφόρων περιοχών του πλανήτη από τις μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες. Όπως έχει δείξει η ιστορική έρευνα, η αντιμετώπιση την οποία επιφύλαξαν οι ευρωπαίοι άποικοι στους ιθαγενείς λαούς ήταν όχι απλώς βίαιη, αλλά πολύ συχνά κυριολεκτικά βάρβαρη, φτάνοντας στη θηριωδία.

Ο ι χριστιανοί γενικά και η εκκλησία ειδικότερα έχουν κατηγορηθεί ότι συμμετείχαν, έστω έμμεσα, σε αυτές τις σκοτεινές στιγμές της ευρωπαϊκής ιστορίας. Παρότι η άποψη αυτή διατυπώνεται με υπερβολικό τρόπο και συνήθως ξεκινά από μια έντονη προκατάληψη απέναντι στο χριστιανισμό και την εκκλησία, είναι βέβαιο ότι σε πολλές περιπτώσεις θρησκευτικοί φορείς (πρόσωπα και οργανισμοί) διαδραμάτισαν εμφανώς αρνητικό ρόλο, ακόμη και με την απλή νομιμοποίηση της απάνθρωπης αντιμετώπισης των ιθαγενών, με το σκεπτικό ότι αρνούνταν το Λόγο του Θεού.

Εξίσου βέβαιο, όμως, είναι και κάτι άλλο σημαντικό, που συνήθως δεν ακούγεται με την ίδια ένταση που διατυπώνεται η κατηγορία: ότι οι πρώτες φωνές αλλά και πράξεις για την υπεράσπιση της αξιοπρέπειας και των δικαιωμάτων των

ιθαγενών προήλθαν μέσα από το χώρο της εκκλησίας, και βασίστηκαν σε αυτές καθαυτές τις χριστιανικές ιδέες. Χαρακτηριστικό και ιδιαίτερα σημαντικό παραδείγματα αποτελεί ο ισπανός δομινικανός μοναχός Βαρθολομέος ντε λας Κάζας (Bartolomé de las Casas), ένας από τους πρώτους αποίκους που έφτασαν στο Νέο Κόσμο στις αρχές του 16ου αιώνα. Ο Λας Κάζας, συγκλονισμένος από τις σφαγές και τις καταστροφές που υπέφεραν οι ιθαγενείς εκ μέρους των ευρωπαίων, έγραψε το 1542 στον βασιλικό πρίγκιπα Φίλιππο Β' μια μακροσκελή αναφορά με τίτλο *Σύντομος Απολογισμός της Καταστροφής των Ινδιών*, όπου περιέγραφε τις αγριότητες των λευκών και καλούσε τον ισπανικό θρόνο να παρέμβει άμεσα.

Πολύ σύντομα ο ισπανός βασιλιάς Κάρολος Ε' θέσπισε πράγματι ειδικό νόμο "Για την Ορθή Μεταχείριση και Προστασία των Ινδιάνων". Όμως η στάση και η επιχειρηματολογία του Λας Κάζας είχαν πολύ ευρύτερη πολιτική σημασία, αφού έθεσαν για πρώτη φορά στη νεότερη ιστορία την ιδέα της αξιοπρέπειας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου ανεξαρτήτως φυλής, εθνικότητας και θρησκείας, ιδέα γύρω από την οποία διαμορφώθηκε σταδιακά η έννοια των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, δηλαδή ο κεντρικός πυρήνας όλης της μοντέρνας πολιτικής φιλοσοφίας και του δημοκρατικού ιδεώδους.

Λίγο αργότερα, στην κεντρική και λατινική Αμερική, ιησούιτες ιεραπόστολοι επρόκειτο να προχωρήσουν ένα βήμα παρακάτω, στην έμπρακτη βοήθεια και υπεράσπιση των ιθαγενών απέναντι στη βία και την εκμετάλλευση. Από τα μέσα του 16ου αιώνα, στο πλαίσιο της ισπανικής αποικιοκρατικής στρατηγικής, άρχισαν να γίνονται εξαναγκαστικές μετεγκαταστάσεις διασκορπισμένων πληθυσμών ινδιάνων σε κοινότητες που ήταν γνωστές ως "reducciones", με σκοπό τον ευκολότερο εκχριστιανισμό τους, την καλύτερη άσκηση κεντρικού κρατικού ελέγχου και την αποτελεσματικότερη κατανομή εργασίας, εξόρυξη πολύτιμων μετάλλων, συλλογή φόρων, κ.ο.κ.

Βαρθολομέος ντε λας Κάζας
(C. Brumidi, 1876).

Η καταπίεση και η εκμετάλλευση που έκρυβε αυτό το σύστημα δεν πέρασαν απαρατήρητα από τους ιησούιτες ιεραποστόλους.

Τον 17ο και 18ο αιώνα, στις περιοχές που δραστηριοποιούνταν οι ιησουιτικές ιεραποστολές, οι reducciones απέκτησαν υπό την καθοδήγησή τους άλλο ρόλο και διαφορετικού τύπου οργάνωση και λειτουργία. Συγκεκριμένα, οι ιησούιτες έδειξαν σεβασμό στον τρόπο ζωής των ινδιάνων, προώθησαν την εκπαίδευσή τους, και βοήθησαν καθοριστικά στην αυτοοργάνωση των κοινοτήτων (την ηγετική καθοδήγηση των οποίων είχαν από κοινού ιησούιτες και ινδιάνοι αρχηγοί), με κύριο σκοπό την προστασία τους από την εκμετάλλευση των ισπανών και την καλύτερευση της ζωής των κατοίκων. Όταν αυτές οι αυτόνομες reducciones απειλήθηκαν σοβαρά από αποικιοκράτες δουλεμπόρους, οι ιησούιτες βοήθησαν τους ιθαγενείς να δημιουργήσουν ένοπλες "πολιτοφυλακές" για να αυτοπροστατευτούν.

Η σημαντική επιτυχία που σημείωσε ο πρωτογενής χριστιανικός κομμουνισμός των ιησουιτικών reducciones, ο μεγάλος βαθμός αυτονομίας τους, και η αντίσταση που προέβαλαν στην αυξανόμενη επιθετικότητα των δουλεμπόρων, ήταν από τους βασικούς παράγοντες που οδήγησαν στη βίαιη καταστολή τους με εντολή του ισπανικού κράτους, αλλά και στην εκδίωξη των ιησουιτών από τη λατινική Αμερική στα μέσα του 18ου αιώνα.

Ο βαθύτερος κοινωνικοπολιτικός προβληματισμός που ενέπνευσε τις αυτόνομες χριστιανικές κοινότητες των ινδιάνων εκφράστηκε στο πεδίο της πολιτικής φιλοσοφίας από τον δομινικανό μοναχό Τομάζο Καμπανέλα (Tommaso Campanella) στο έργο του *Η Πολιτεία του Ήλιου* (1602), όπου περιγράφεται η δομή και η λειτουργία μιας ουτοπικής κοινωνίας. Πιο πρόσφατα, στον 20ό αιώνα, τόσο οι ιδέες του Λας Κάζας όσο και οι ιησουιτικές reducciones υπήρξαν ανάμεσα στις βασικές αναφορές των πολιτικο-χριστιανικών

κών κινημάτων της λατινικής Αμερικής, στα οποία πρωτοστάτησαν καθολικοί ιερείς και μοναχοί, και είναι γνωστά με τη συλλογική ονομασία "θεολογία της απελευθέρωσης".

Χριστιανικός πολιτικός ακτιβισμός στον 20ό αιώνα

Από τον 20ό αιώνα θα μπορούσαμε να σταθούμε ενδεικτικά σε δύο πρόσωπα που εξέφρασαν με παραδειγματικό και έμπρακτο τρόπο τις κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις του χριστιανισμού, και στα οποία, καθόλου τυχαία, έκανε ειδική μνεία ο Πάπας Φραγκίσκος στην πρόσφατη ομιλία του στο Κογκρέσο των ΗΠΑ: πρόκειται για τον βαπτιστή πάστορα Μάρτιν Λούθερ Κινγκ και την καθολική ακτιβίστρια Ντόροθυ Νταϊή.

Η περίπτωση του Μάρτιν Λούθερ Κινγκ (Martin Luther King, 1929-1968) είναι πολύ γνωστή, ίσως και εξαιτίας της δολοφονίας του που έθεσε βίαιο τέρμα στο δυναμικό κήρυγμά του, σε μια ιδιαίτερα ταραγμένη περίοδο της αμερικανικής ιστορίας. Όπως και να έχει, εκείνο το "Όνειρο" που μοιράστηκε το 1963 με τους αμερικανούς πολίτες αλλά και ολόκληρο τον κόσμο, αποτελεί μία από τις πιο ποιητικές και συγχρόνως πολιτικές διατυπώσεις των βασικών χριστιανικών αξιών. Με αφορμή την καταπίεση που υφίσταντο οι μαύροι αμερικανοί και συγκεκριμένα γεγονότα της εποχής εκείνης, ο Λούθερ Κινγκ επανέφερε στο προσκήνιο τις ιδέες της ανθρώπινης ελευθερίας και αξιοπρέπειας, της φυσικής ισότητας όλων των ανθρώπων, και το επείγον αίτημα της άμεσης αντιμετώπισης της αδικίας και της καταπίεσης. Ο λόγος του βαπτιστή πάστορα, αλλά και η συνολική δράση του για την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ειρήνης, δεν ήταν τίποτε άλλο από μια συνόψιση των ιδεών του χριστιανισμού, οι οποίες έχουν καθορίσει και διαμορφώσει το σύγχρονο ανθρωπισμό και τα δημοκρατικά ιδεώδη του δυτικού πολιτισμού.

Λιγότερο γνωστή ευρέως, αλλά εξίσου σημαντική, είναι η δημοσιογράφος και κοινωνική ακτιβίστρια Ντόροθυ Νταίη (Dorothy Day, Obl. S.B., 1897-1980). Από νεαρή ηλικία υπήρξε ιδιαίτερα ευαίσθητη απέναντι στις κοινωνικές αδικίες και τα προβλήματα του σύγχρονου ανθρώπου, και ασπάστηκε τις ιδέες του σοσιαλισμού και του πασιφιστικού αναρχισμού. Αφού πέρασε μια περίοδο μποέμ ζωής και κινήθηκε στις παρυφές του κομμουνιστικού κόμματος των ΗΠΑ, σε ηλικία 30 χρονών ενστερνίστηκε τη χριστιανική πίστη και μεταστράφηκε στον καθολικισμό.

Η μεταστροφή αυτή όχι απλώς δεν απομάκρυνε την Νταίη από την πολιτική σκέψη και την ακτιβιστική δράση της, αλλά, αντίθετα, την ενέτεινε και της έδωσε ακόμη μεγαλύτερο πνευματικό βάθος. Στο κήρυγμα του Ιησού αναγνώρισε την καταγωγική περιοχή των ανθρωπιστικών ιδεών και του κοινωνικού οράματος που

εξέφραζαν οι μοντέρνες προοδευτικές ιδεολογίες, ενώ συγχρόνως βρήκε στην κοινωνική διδασκαλία της εκκλησίας το πνευματικό πλαίσιο που μπορούσε να στηρίξει τη διεκδίκηση του σύγχρονου ανθρώπου για ισότητα, δικαιοσύνη και ελευθερία.

Το 1933 η Ντόροθυ Νταίη ίδρυσε με τον Πήτερ Μόρεν το Κίνημα Καθολικών Εργατών (Catholic Worker Movement), κοινωνική ανθρωπιστική οργάνωση που βα-

σίστηκε σε ένα σύστημα αυτόνομων κοινοτήτων και προώθησε ως τρόπους δράσης την ειρηνική διαμαρτυρία και την πολιτική ανυπακοή. Το κίνημα της Νταίη υποστήριξε την ιδέα ενός ριζοσπαστικού χριστιανικού αναρχισμού, εμπνεόμενου από τον κοινοτισμό και δύο θεωρητικές προσεγγίσεις που προέρχονταν από τον καθολικό στοχασμό, τον φιλοσοφικό περσοναλισμό και τον οικονομικό "διανεμητισμό" (distributism).

Η Ντόροθυ Νταίη συνέβαλε καθοριστικά με τις ιδέες και τη δράση της στην ανάπτυξη του προοδευτικού ακτιβισμού στην Αμερική, ενώ η οργάνωσή της ανέπτυξε σημαντικό ανθρωπιστικό έργο για τους φτωχούς, τους περιθωριακούς, κ.ά., συμμετείχε δε ενεργά στο ειρηνιστικό κίνημα κατά την περίοδο του πολέμου του Βιετνάμ. Το Κίνημα Καθολικών Εργατών και η εφημερίδα *Καθολικός Εργάτης* συνεχίζουν μέχρι σήμερα τις ιδέες και το όραμα αυτής της μαχητικής καθολικής ακτιβίστριας.

Το 1972 το περιοδικό των αμερικανών ιησουιτών *America* αφιέρωσε ένα ολόκληρο τεύχος στη ζωή και το έργο της, θεωρώντας την το πρόσωπο που μπορούσε να συμβολίσει τα οράματα και τη δράση της αμερικανικής καθολικής κοινότητας στον 20ό αιώνα. Από το 1983 είναι ανοιχτό το αίτημα της αγιοποίησής της, στο οποίο, καθόλου περιέργα, αντιδρούν τα ίδια τα μέλη του Κινήματος, θεωρώντας το αντίθετο με το πνεύμα της Νταίη.

Ο Πάπας Φραγκίσκος, στην αναφορά που έκανε στην Ντόροθυ Νταίη κατά την ομιλία του στο αμερικανικό Κογκρέσο, κατέληξε με μια φράση στην οποία συνοψισε το βαθύτερο πνεύμα αυτής της ξεχωριστής προσωπικότητας, συγχρόνως όμως εξέφρασε με τον πιο απλό τρόπο το επίκεντρο από το οποίο ξεδιπλώνεται όλη η πολιτική διάσταση του χριστιανισμού: "Ο κοινωνικός ακτιβισμός της, το πάθος της για τη δικαιοσύνη και για τα αιτήματα των καταπιεσμένων, εμπνέονταν από το Ευαγγέλιο, την πίστη της και το παράδειγμα των αγίων."

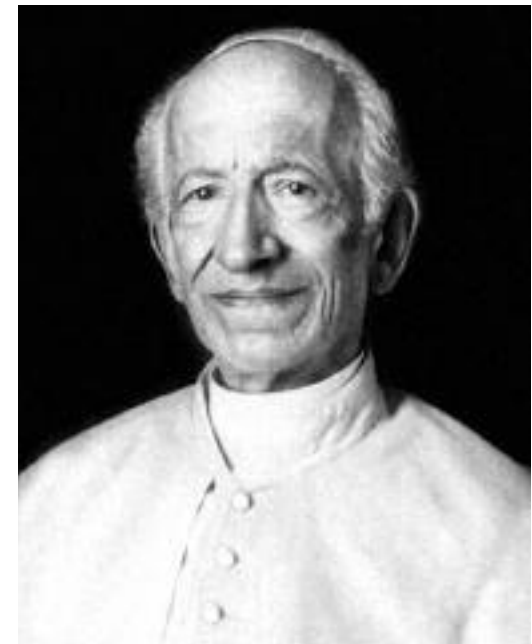
Η Ντόροθυ Νταίη στη διάρκεια ειρηνικής διαμαρτυρίας της United Farm Workers το 1973 (φωτ. Bob Fitch).

IV. Ο πολιτικός λόγος της Θεσμικής Εκκλησίας

Η Καθολική Εκκλησία, ως παγκόσμιος θεσμικός οργανισμός του χριστιανισμού, ασκεί το δημόσιο ρόλο της μέσα στα πλαίσια και με διαδικασίες που ορίζουν οι εθνικές νομοθεσίες και το διεθνές δίκαιο. Με αυτή την έννοια δεν εμπλέκεται άμεσα στην εφαρμοσμένη πολιτική που ασκείται στις διάφορες χώρες, και δεν υποστηρίζει ούτε αντιμάχεται πολιτικά κόμματα, οργανώσεις ή κινήσεις. Αυτό ωστόσο δεν σημαίνει ότι στέκεται σε απόσταση από τον δημόσιο χώρο και διάλογο ή ότι αποφεύγει να έχει πολιτικό λόγο. Το αντίθετο, ο στοχασμός της αγγίζει πολύ συχνά και με ουσιαστικό τρόπο σοβαρά κοινωνικά ζητήματα, τα οποία έχουν σαφείς πολιτικές διαστάσεις. Με τον στοχασμό αυτό, που εκφράζεται μέσω των συνόδων, των επίσημων κειμένων και των παπικών εγκυκλίων, εκτός από το εσωτερικό της Εκκλησίας, απευθύνεται άμεσα στο σύνολο της κοινωνίας, σε όλους τους κοινωνικούς και πολιτικούς φορείς, καθώς και στους ανθρώπους καλής θέλησης, συμμετέχοντας έτσι ισότιμα στον δημόσιο διάλογο, και δίνοντας με σαφήνεια το πολιτικό στίγμα της όποτε χρειάζεται.

Rerum novarum (1891) και *Quadragesimo anno* (1931)

Προς τα τέλη του 19ου αιώνα, περίοδο κατά την οποία οι αρνητικές πλευρές της μοντέρνας αστικής, βιομηχανικής εποχής είχαν αρχίσει να είναι ορατές όλο και συχνότερα σε όλο και περισσότερους τομείς, η Καθολική Εκκλησία έκανε την πρώτη σημαντική παρέμβασή της στη σύγχρονη ιστορία, συνοψίζοντας με συστηματικό τρόπο τις ιδέες της κοινωνικής διδασκαλίας της. Το 1891, ο Πάπας Λέων ΙΓ' εξέδωσε την εγκύκλιο *Rerum novarum* (*Περί των νέων συνθηκών: Δικαιώ-*

Πάπας Λέων ΙΓ'.

ματα και υποχρεώσεις του κεφαλαίου και της εργασίας), η οποία ανέλυε με σαφή κριτική διάθεση τις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες της εποχής και έδινε ιδιαίτερη προσοχή στην εξαθλίωση των φτωχών στρωμάτων και της εργατικής τάξης.

Παρεμβαίνοντας θεσμικά στον πολιτικό διάλογο και στις έντονες ιδεολογικές και κοινωνικές συγκρούσεις της εποχής, ο Πάπας σε αυτό το κείμενο προχώρησε σε μια συνολική ανάλυση της σύγχρονης κοινωνίας, εστιάζοντας σε όλα τα κρίσιμα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα, και κάνοντας άμεση αναφορά στις ευαγγελικές αρχές και τη χριστιανική διδασκαλία. Η εγκύκλιος διακήρυξε, πρώτα απ' όλα, τον θεμελιακό ρόλο της δικαιοσύνης, της ανθρώπινης αξιοπρέ-

πείας και των ατομικών δικαιωμάτων, τα οποία όφειλε να προασπίζει το κράτος δικαίου σε στενή συνεργασία με την εκκλησία, τους εργοδότες και τους εργαζόμενους.

Ο Πάπας έκανε λεπτομερή αναφορά στα αμοιβαία δικαιώματα και υποχρεώσεις του κεφαλαίου και των εργατών, υπογραμμίζοντας την ιδέα του "κοινού καλού". Παράλληλα, η κριτική του απευθυνόταν ταυτόχρονα στον καπιταλισμό, που λειτουργούσε χωρίς όρια με απόλυτο κριτήριο το ιδιωτικό κέρδος, και στη σοσιαλιστική ιδεολογία, η οποία έθετε ως βασικό στόχο την κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας και προωθούσε την πάλη των τάξεων. Από την άλλη, όμως, η εγκύκλιος καθιστούσε σαφές ότι για να επιτευχθεί η κοινωνική ισορροπία, προτεραιότητα είχαν οι ανάγκες των φτωχών στρωμάτων, ενώ κρίσιμο ρόλο καλούσαν να διαδραματίσουν οι εργατικές ενώσεις (trade unions) και οι συλλογικές διαπραγματεύσεις. Από αυτή την άποψη, η εγκύκλιος *Rerum novarum* θεωρείται η πρώτη επίσημη κριτική της Καθολικής Εκκλησίας στην εκμετάλλευση της εργασίας και των εργαζόμενων από τον καπιταλισμό, ταυτόχρονα όμως και κριτική της σοσιαλιστικής ιδεολογίας ως στάσης που προκαλεί περισσότερα προβλήματα από

τέσσερις δεκαετίες μετά από αυτό το ιστορικής σημασίας κείμενο του Πάπα Λέοντος ΙΓ', ο Πάπας Πίος ΙΑ' εξέδωσε το 1931 την επετειακή εγκύκλιο *Quadragesimo anno* (Στο τεσσαρακοστό έτος), η οποία επαναβεβαίωνε και εκσυγχρόνιζε την ανάλυση και την κριτική του προκατόχου του. Σε πολλά σημεία η εγκύκλιος αυτή επαναλάμβανε βασικές ιδέες που διατυπώνονταν ήδη στο κείμενο *Rerum novarum* (προάσπιση των εργατικών δικαιωμάτων, της ατομικής ιδιοκτησίας, της ιδέας της κοινωνικής συμφιλίωσης, κ.ά.), πολύ συχνά όμως προχωρούσε σε επανεξέταση αρκετών από αυτά τα ζητήματα υπό το φως των νέων ιστορικών συνθηκών. Παράλληλα με την πρόταξη της ανθρώπινης ελευθερίας και αξιοπρέπειας, λ.χ., ανέλυε και υπογράμιζε

τη σοβαρή απειλή που δέχονται αυτές οι αξίες από τον "άγριο" καπιταλισμό και τα ολοκληρωτικά συστήματα, ενώ εξέταζε τις ευρύτερες ηθικού τύπου συνέπειες των σύγχρονων κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν, επίσης, δύο σημεία. Ο Πάπας Πίος καταδίκασε με εξίσου δριμύ τρόπο τις κομμουνιστικές ιδέες αλλά και τις αντικειμενικές οικονομικο-κοινωνικές συνθήκες οι οποίες τις γεννούν ως αντίδραση. Επιπλέον, διακρίνοντας τη διαφοροποίηση του σοσιαλιστικού κινήματος από τον επαναστατικό κομμουνισμό, προχώρησε σε μια λεπτή (με ιδεολογικούς όρους) κριτική του καθενός ξεχωριστά.

Πρέπει να αναφερθεί ότι οι εγκύκλιοι *Rerum novarum* και *Quadragesimo anno* έθεσαν τις βάσεις για να αναπτυχθεί ένας ιδιαίτερος προβληματισμός στο εσωτερικό της Καθολικής Εκκλησίας γύρω από την οργάνωση της κοινωνίας και της οικονομίας, ο οποίος οδήγησε στη διαμόρφωση της θεωρίας του "διανεμητισμού" (distributism), ως ενδιάμεσης θέσης μεταξύ καπιταλισμού και κομμουνισμού (σεβασμός της ατομικής ιδιοκτησίας σε συνδυασμό με την ευρύτερη δυνατή διανομή των μέσω παραγωγής, έτσι ώστε αυτά να μην ανήκουν ούτε στο κράτος, αλλά ούτε και σε λίγα άτομα ή εταιρικές ομάδες).

Η πολιτική σκέψη της Εκκλησίας στην εποχή της Β' Συνόδου του Βατικανού

Η εγκύκλιος *Mater et magistra* (Μητέρα και διδάσκαλος: *Περί χριστιανισμού και κοινωνικής προόδου*), την οποία εξέδωσε ο Πάπας Ιωάννης ΚΓ' το 1961, έθεσε με επιτακτικό τρόπο την ανάγκη της οικοδόμησης μιας γνήσιας ανθρώπινης κοινότητας, η οποία θα προάγει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Αυτή η διατύπωση των απόψεων και των προτάσεων της Εκκλησίας σε μια εποχή σημαντικών και ραγδαίων αλλαγών βασίστηκε για μία ακόμη φορά στην προσεκτική λεπτομερή εξέταση των πραγματικών συνθηκών στην

κοινωνία (πολιτικά συστήματα, κοινωνική κινητικότητα, εκπαίδευση και ασφάλεια, αυξανόμενη συμμετοχή στα κοινά), στην οικονομία (ενδοκοινωνικές, γεωγραφικές και άλλες ανισότητες), στο διεθνές περιβάλλον (κατάρρευση της αποικιοκρατίας, εθνικοαπελευθερωτικές επαναστάσεις, ρόλος των διεθνών οργανισμών), αλλά και σε επιμέρους τομείς όπως η επιστήμη, η τεχνολογία, η επικοινωνία, οι μεταφορές, κ.ά.

Η συμβολή αυτής της εγκυκλίου στον κοινωνικοπολιτικό στοχασμό της Εκκλησίας εντοπίζεται κυρίως στην αντίληψη του κοινού καλού ως θεμελιώδους ισορροπίας μεταξύ των διαφορετικών "στοιχείων" της κοινωνίας (των αναγκών και επιδιώξεων των επιμέρους ομάδων, των διαφόρων τομέων της οικονομίας, των αρχών και των θεσμών της εφαρμοσμένης πολιτικής), και στην ανάγκη της ιδιαίτερης μέριμνας της διεθνούς κοινότητας για τις μη αναπτυγμένες χώρες (τρίτος κόσμος), μέριμνα που οφείλει να σέβεται τις τοπικές κουλτούρες και να μην παρακινείται από διάθεση εκμετάλλευσης και ελέγχου.

Λίγα χρόνια αργότερα, η Β' Σύνοδος του Βατικανού, επεξεργαζόμενη προβληματισμούς που αναπτύσσονταν επί δεκαετίες στο εσωτερικό της Εκκλησίας, μαζί με την ανανεωμένη, επίκαιρη έκφραση των χριστιανικών ιδεών και τον εκσυγχρονισμό της εσωτερικής οργάνωσης και λειτουργίας της, εξέτασε και έθιξε πολλές φορές, και σε ειδικά κείμενα, ζητήματα και προβλήματα που απασχολούν σοβαρά τη σύγχρονη κοινωνία, τη διεθνή κοινότητα και τον άνθρωπο ως άτομο αλλά και ως κοινωνική οντότητα. Ωστόσο, σε μία από τις σημαντικότερες διατάξεις που έχει τίτλο *Gaudium et spes* (Χαρά και ελπίδα: *Η εκκλησία στον σύγχρονο κόσμο*), εξέφρασε με τον πιο σαφή, συστηματικό και αναλυτικό τρόπο το πολιτικό της στίγμα στη μοντέρνα εποχή.

Αυτό το συνοδικό κείμενο επαναδιατυπώνει τις βασικές αρχές της χριστιανικής διδασκαλίας όσον αφορά την ακεραιότητα και την αξιο-

πρέπεια του ανθρώπου ως ατόμου και της ανθρωπότητας συνολικά, για να εστιάσει στη συνέχεια την προσοχή στον πολιτισμό και στην κουλτούρα τόσο από ιστορική σκοπιά όσο και στη σύγχρονη εποχή. Αφού επισημαίνεται ο κρίσιμος ρόλος των χριστιανικών ιδεών στην ανθρώπινη πρόο-δο γενικά, η διάταξη επικεντρώνεται με κριτικό τρόπο σε ειδικότερα θέματα, όπως είναι η κοινωνική ζωή, η οικονομία και η πολιτική, στις αρχές που πρέπει να καθοδηγούν την Εκκλησία και τους πιστούς σε αυτά τα πεδία, αλλά και στην ατομική και συλλογική ευθύνη απέναντι στη συνολική εξέλιξη της ανθρωπότητας εννοούμενης ως παγκόσμιας κοινότητας, λαμβάνοντας υπόψη σοβαρότατα και εντεινόμενα προβλήματα όπως οι πολεμικές συγκρούσεις, η φτώχεια ειδικά στον τρίτο κόσμο, κ.ά.

Το κριτικό πνεύμα της Συνόδου του Βατικανού όσον αφορά το κοινωνικοπολιτικό πεδίο και την οικονομία εξειδικεύτηκε τα χρόνια που ακολούθησαν από τον Πάπα Παύλο ΣΤ' με δύο επίσημα κείμενα. Η εγκύκλιος *Populorum progressio* (Η πρόοδος των ανθρώπων) που εκδόθηκε το 1967, έθεσε το ζήτημα της ανισοκατανομής του πλούτου σε διεθνές επίπεδο και επικεντρώθηκε αφενός στην ηθική ευθύνη των πλούσιων χωρών απέναντι στις φτωχές, αφετέρου στη άποψη ότι το πρόβλημα αυτό δεν μπορούσε να διορθωθεί από την ελεύθερη αγορά αλλά ήταν αναγκαία η παρέμβαση των διεθνών οργανισμών. Λίγο αργότερα, το 1971, η αποστολική επιστολή *Octogesima adveniens* (Η ογδοηκοστή επέτειος [της *Rerum novarum*]) προχωρούσε για μία ακόμη φορά στην ανά-

Η ελληνική έκδοση της διάταξης *Gaudium et spes*.

λυση του ζητήματος της δικαιοσύνης και της κοινωνικής και οικονομικής ανισότητας στη σύγχρονη εποχή, επισήμαινε την αδυναμία επίλυσης αυτών των προβλημάτων από τον τεχνοκρατικό καπιταλισμό, τον γραφειοκρατικό σοσιαλισμό και την εξουσιαστική δημοκρατία, ενώ στεκόταν στη συγγένεια πολλών τάσεων του σοσιαλισμού με τη χριστιανική διδασκαλία, διακρίνοντάς τες από τη μαρξιστική (επαναστατική) εκδοχή του.

Ο Πάπας Ιωάννης-Πάυλος Β' και η Κοινωνική διδασκαλία της εκκλησίας

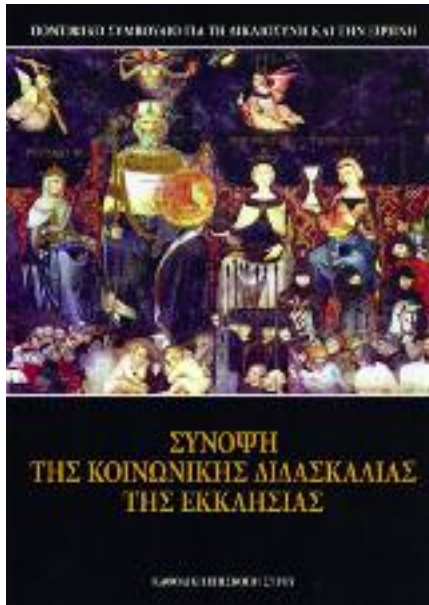
Συνεχίζοντας την παράδοση της επετειακής μνημόνευσης της κοινωνικής εγκυκλίου *Rerum novarum*, ο Πάπας Ιωάννης-Πάυλος Β' δημοσίευσε το 1981 την εγκύκλιο *Laborem exercens* (Για την ανθρώπινη εργασία), στην οποία εστίασε την προσοχή του στο ζήτημα της εργασίας και των εργαζομένων στη

σύγχρονη εποχή. Πιο συγκεκριμένα, παρουσίασε την ανθρώπινη εργασία όχι απλώς ως δραστηριότητα που πωλείται και αγοράζεται στο πλαίσιο της ελεύθερης αγοράς, αλλά ως θεμελιώδη παράγοντα ολοκλήρωσης της ανθρώπινης φύσης και, με αυτή την έννοια, ως σημαντικότερη από το κεφάλαιο. Με αυτό το σκεπτικό έθιξε ειδικότερα ζητήματα, όπως τα δικαιώματα των εργαζομένων στην πλήρη απασχόληση και τις δίκαιες αμοιβές, στη συνδικαλιστική αυτοοργάνωση και στη χρήση της

απεργίας ως μέσου πίεσης, αλλά και σε ευρύτερα θέματα σχετικά με τις κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις των νέων τεχνολογιών και της πληροφορικής, τα περιβαλλοντικά προβλήματα, αλλά και τη συμμετοχή του αναπτυσσόμενου κόσμου στη διεθνή οικονομία.

Δέκα χρόνια αργότερα, στην εκατονταετηρίδα από την κυκλοφορία της *Rerum novarum*, ο Πάπας εξέδωσε την εγκύκλιο *Centesimus annus* (Το εκατοστό έτος). Το κείμενο αυτό είχε ακόμη πιο έντονο και στοχευμένο πολιτικό περιεχόμενο, με αναφορές στις συνθήκες που διαμορφώθηκαν παγκόσμια μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, στις βασικές αρχές της ελεύθερης κοινωνίας σε αντιδιαστολή με τα ολοκληρωτικά καθεστώτα, στα ανθρώπινα, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα, στο ρόλο που οφείλει να διαδραματίζει το κράτος δικαίου, στην επιδίωξη του κοινού καλού, στην κοινωνική συναίνεση και την ελευθερία της συνείδησης ως θεμελίων της ανθρώπινης αλληλεγγύης, και σε πολλά επιμέρους ζητήματα που εμφανίζονταν με επείγοντα τρόπο στις μεταψυχροπολεμικές συνθήκες.

Τελευταία μεγάλη συνεισφορά του Πάπα Ιωάννη-Παύλου ήταν η *Σύνοψη της κοινωνικής διδασκαλίας της εκκλησίας*, εκτενές έργο το οποίο συντάχθηκε κατ' εντολή του και εκδόθηκε το 2005. Στο έργο αυτό συγκεντρώθηκαν, επεξεργάστηκαν και παρουσιάστηκαν με συστηματικό τρόπο όλες οι ιδέες που είχε διατυπώσει κατά καιρούς η Καθολική Εκκλησία γύρω από την οργάνωση και τη λειτουργία της σύγχρονης κοινωνίας, καθώς και της χριστιανικής στάσης σε ειδικότερα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά ζητήματα. Με τη Σύνοψη της κοινωνικής διδασκαλίας η Εκκλησία δίνει το επίσημο πολιτικό της στίγμα στον σύγχρονο -μεταμοντέρνο πλέον- κόσμο και μοιράζεται με την ανθρωπότητα το όραμά της για μια δίκαιη και ελεύθερη κοινωνία στην προοπτική της τελικής (σωτηριακής) ολοκλήρωσής της, χωρίς ωστόσο κρύβει την ανησυχία της για την πορεία που ακολουθούν οι σύγχρονες κοινωνίες.

Σύνοψη της κοινωνικής διδασκαλίας της εκκλησίας. Η εικόνα του εξωφύλλου είναι λεπτομέρεια από το έργο "Η αλληγορία της καλής και της κακής διακυβέρνησης" (Ambrogio Lorenzetti, 1339).

Η Εκκλησία στην εποχή της κρίσης

Ιστορική συγκυρία κατά την οποία η Καθολική Εκκλησία παρεμβαίνει όλο και πιο συχνά και δυναμικά στο δημόσιο χώρο, σε τοπικό και διεθνές επίπεδο, δεν είναι τυχαία. Στις δεκαετίες που ακολούθησαν την ταχύτατη πτώση του λεγόμενου "υπαρκτού σοσιαλισμού", εγγενή προβλήματα των δυτικών κοινωνιών και κρατών, δομικές δυσλειτουργίες της ελεύθερης αγοράς και η ανεξέλεγκτη πλέον ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού οδήγησαν σε μια σειρά από αλλητάλληλες και διαπλεκόμενες κρίσεις (οικονομικές, κοινωνικές, πολεμικές, πολιτικές, οικολογικές κ.ά.), οι οποίες, όσο προχωρεί ο χρόνος, βαθαίνουν συνεχώς και περισσότερο. Σε αυτές τις κρίσιμες συνθήκες, ο λόγος της θεσμικής εκκλησίας επιμένει να είναι δημόσιος, κριτικός, και γι' αυτό βαθεία πολιτικός.

Είναι σημαντικό ότι αυτή της η στάση βρίσκει ανταπόκριση ακόμη και σε ιδεολογικούς "αντιπάλους" της. Ενδεικτικά μπορούμε να σταθούμε στη συζήτηση του Πάπα Βενέδικτου ΙΣΤ' με τον μεταμαρξιστή πολιτικό φιλόσοφο Γιούργκεν Χάμπερμας (*Η διαλεκτική της εκκοσμίκευσης*, 2008), έναν υποδειγματικό δημόσιο διάλογο, που δείχνει ότι άνθρωποι καλής θέλησης, ακόμη και αν διαφωνούν σε πολλά, μπορούν να μοιράζονται τις ίδιες ανησυχίες για το μέλλον της ανθρωπότητας, αλλά και συγγενή οράματα.

Χαρακτηριστικές περιπτώσεις αποτελούν επίσης ο μαρξιστής ιστορικός Έρικ Χομπσμπάουμ και η άθρη ψυχαναλύτρια Τζούλια Κρίστεβα, δύο από τους σημαντικότερους σύγχρονους ευρωπαίους στοχαστές, που διατυπώνουν, καθένας από τη σκοπιά του, την ίδια περίπου άποψη: ότι η Καθολική Εκκλησία είναι σήμερα ο μοναδικός μεγάλος παγκόσμιος οργανισμός ο οποίος αντιτίθεται στις ανεξέλεγκτες καταστροφικές δυνάμεις που απελευθερώνει ένα κοινωνικο-οικονομικό σύστημα το οποίο, καταστρατηγώντας τις

Ο Γιούργκεν Χάμπερμας με τον Πάπα Βενέδικτο ΙΣΤ' (Καθολική Ακαδημία Βαυαρίας, 2004).

βασικές αξίες του ανθρωπισμού, ωθεί την ιστορία σε μια εποχή νεο-βαρβαρότητας.

Αυτήν ακριβώς τη στάση εκφράζει με τον πλέον εμβληματικό, αλλά και βαθεία ανθρώπινο τρόπο ο Πάπας Φραγκίσκος. Ο πιο "πολιτικός" ποντίφικας των τελευταίων δεκαετιών δείχνει ότι η θρησκεία, από την ίδια της τη φύση αλλά και ως πολιτισμικό φαινόμενο, δεν είναι δυνατό να αφορά μόνο την ιδιωτική ζωή των ανθρώπων. Η θρησκευτική στάση και σκέψη εμπλέκονται άμεσα και έμμεσα με την κοινωνική ζωή και έχουν εξ ορισμού πολιτικές διαστάσεις. Ο θρησκευτικός στοχασμός, παρότι βασίζεται σε αποκεκαλυμμένες αλήθειες (δόγματα), δεν παύει να είναι ζωντανή εκδήλωση της ανθρώπινης ευφυΐας, η οποία είναι σε θέση όχι απλώς να ερμηνεύει, αλλά να αντιλαμβάνεται αυτές τις αλήθειες μέσα στις πολιτισμικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες κάθε εποχής, να διακρίνει την ουσία τους μέσα στις ιστορικές αλλαγές, και να επαναδιατυπώνει το πάντοτε επίκαιρο αίτημα της ελπίδας - για την ανθρωπότητα, για τις κοινωνίες, για κάθε άνθρωπο ξεχωριστά.

Γιώργος Σ. Βλάχος ■

π. Θεόδωρος Κοντίδης

Ο πάπας Φραγκίσκος και ο πολιτικός ρόλος της Καθολικής Εκκλησίας

Οι εικόνες στα διεθνή μέσα ενημέρωσης που δείχνουν τον πάπα σε συνομιλίες με ηγέτες κρατών, αλλά και οι μεγάλες συνάξεις και τελετές σε διαφορετικές χώρες, όπως στη Βραζιλία, στις ΗΠΑ, στις Φιλιππίνες ή πιο πρόσφατα στην Κένυα, φανερώνουν ότι τα γεγονότα που παρουσιάζονται δεν έχουν μόνο θρησκευτική, αλλά και πολιτική σημασία. Δηλαδή, με τον ένα ή τον άλλον τρόπο, μεταφέρουν ένα μήνυμα και μία άποψη που σχετίζεται με την κοινωνική ζωή, δηλαδή με την πολιτική γενικά. Αυτό δεν είναι κάτι καινούργιο. Πάντα αυτή ήταν η σχέση θρησκείας και πολιτικής. Οι πεποιθήσεις και η νοοτροπία των πιστών επηρεάζουν ή διαμορφώνουν την κοινωνική και την πολιτική τους ζωή. Συνεπώς επηρεάζουν με τη σειρά τους όλη την κοινωνία.

Η Καθολική Εκκλησία, λοιπόν, τι είδους επιρροή έχει στην πολιτική ζωή; Εννοούμε βεβαίως πάντα την πολιτική με την ευρύ-

τερη έννοια και όχι ως υποστήριξη ενός συγκεκριμένου κόμματος. Τι είδους θέση και ρόλο επιδιώκει για τον εαυτό της στα δημόσια πράγματα;

Έχουμε ήδη αναφέρει ότι υπάρχουν πολιτικά κινήματα που είναι αντίθετα σε οποιοδήποτε πολιτικό ρόλο της θρησκείας και του Καθολικισμού ειδικότερα. Είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι η θρησκεία είναι αποκλειστικά ιδιωτική υπόθεση και επομένως δεν πρέπει να έχει ρόλο στη δημόσια ζωή. Το Κράτος πρέπει να αναγνωρίζει μόνο πολίτες, κανέναν θρησκευτικό θεσμό. Αυτό υποστηρίζουν ορισμένοι κοσμικοί κύκλοι στην Βρετανία (secular) και κάποιοι άλλοι στην Γαλλία (laics). Όμως η στάση αυτή είναι εξωπραγματική και αντίθετη στον ευρωπαϊκό πολιτικό πολιτισμό.

Βλέπουμε στο θέμα που μας απασχολεί ότι ο πάπας Φραγκίσκος, παρότι κινείται μέσα στη παράδοση της Καθολικής Εκκλησίας, όπως είναι φυσικό, έχει κάποια δικά του χα-

ρακτηριστικά και έχει θέσει κάποιους ιδιαίτερους στόχους. Δηλαδή:

-Τονίζοντας την χαρά της πίστης, της σωτηρίας, τόσο με τα λόγια του (π.χ. «Η χαρά του Ευαγγελίου»), αλλά και με τη συμπεριφορά του προωθεί έναν χριστιανισμό πιο εξωστρεφή, πιο γενναιόδωρο, περισσότερο πρόθυμο να συναντήσει τους ανθρώπους και να συνεργαστεί με άλλους στον κοινωνικό και δημόσιο χώρο.

-Επιμένοντας στην προσοχή που οφείλει η Εκκλησία σε όσους βρίσκονται σε «περιφέρειες» και στη στάση «ευσπλαχνίας» που πρέπει να έχει προς κάθε άνθρωπο, διευρύνει αυτό που παραδοσιακά ονομάζουμε «προτεραιότητα στους φτωχούς». Οι «περιφέρειες» είναι οι οικονομικά και κοινωνικά απόκληροι, αλλά είναι και πολλοί άλλοι που ζουν μακριά από την πίστη και την Εκκλησία, όλοι αυτοί (πλούσιοι ή φτωχοί) που για διάφορους λόγους αισθάνονται τα αδιέξοδα της ζωής και της μοναξιάς. Η λιτή ζωή του πάπα, η ελευθερία του απέναντι στη τυποποιημένη συμπεριφορά δίνει ένα πολιτικό μήνυμα.

-Υπογραμμίζοντας τη σημασία του οικολογικού προβλήματος (Laudato Si) θέτει τις πνευματικές βάσεις της ευθύνης του ανθρώπου απέναντι στον κόσμο, στη φύση, στον συνάνθρωπο και στις επόμενες γενεές. Οι άνθρωπός πρέπει να ξανασκεφτεί ποια είναι η θέση του μέσα σε ό,τι τον περιβάλλει, γιατί ο εγωισμός και η πλεονεξία τόν έχουν οδηγήσει σε δρόμο καταστροφής.

Από τα παραπάνω μπορούμε να δούμε γενικότερα το ρόλο της χριστιανικής θρησκείας και, ειδικότερα, της Καθολικής Εκκλησίας στην πολιτική ζωή. Αυτή, όντως:

Εμπνέει: Η χριστιανική πίστη διαφωτίζει και ενθαρρύνει τους πιστούς σε κοινωνικές αξίες όπως η δικαιοσύνη, η ειρήνη, η αλληλεγγύη, η βοήθεια σε όσους έχουν

ανάγκη. Νομιμοποιεί, δίνει υπερφυσικό νόημα και αξία στην ηθική και κοινωνική συμπεριφορά και στηρίζει τον πιστό σε κάθε θυσία που μια γενναιόδωρη συμπεριφορά μπορεί να επιφέρει. Ιδιαίτερα, δίνει έναν προσανατολισμό τους καθολικούς κατά την κοινωνική τους ζωή. Πλην όμως, αυτή η επιρροή πρέπει να σέβεται το κράτος δικαίου στην κοινωνία (άρα απορρίπτει τη βία), να κινείται πάνω στη βάση της κοινωνίας πολιτών (άρα όχι αποκλειστικά για τα δικά της συμφέροντα), με στόχους που δικαιολογούνται με βάση τον ορθό λόγο (άρα όχι μόνο ως υπερφυσική αποκάλυψη).

Βάζει σε σχέση και σε διάλογο: Ο καθολικισμός αναγνωρίζει ότι είναι στον κόσμο, αλλά δεν είναι εκ του κόσμου τούτου. Δεν ταυτίζεται με την πολιτική εξουσία ούτε με κάποια κοσμική δύναμη. Αναγνωρίζει την αυτονομία της κοσμικής εξουσίας, της κοσμικής τάξης. Παρότι πιστεύει ότι έχει την πληρότητά της αλήθειας, αναγνωρίζει ότι άλλες θρησκείες ή ιδεολογίες έχουν στοιχεία της αλήθειας, από τα οποία μπορεί να επωφεληθεί. Εφόσον αναγνωρίζει άλλους απέναντί της, μπορεί και πρέπει να αυτοπεριορίζεται, να συνεργάζεται, να συνδιαλέγεται, να δημιουργεί γέφυρες επικοινωνίας. Αναγνωρίζει όρια στους ανθρώπινους στόχους και πρεσβεύει ότι όλοι πρέπει να τα σέβονται. Υπάρχουν όρια που δεσμεύουν όλους τους ανθρώπους ηθικά. Όταν π.χ. τονίζει ότι η ζωή του ανθρώπου πρέπει να γίνεται σεβαστή

από την αρχή της κύησης μέχρι τον φυσικό του θάνατο, βάζει ένα όριο στις ανθρώπινες δυνατότητες. Το ίδιο και όταν τονίζει ότι η ανθρώπινη εργασία έχει κύριο σκοπό την ολοκλήρωση και την ανάπτυξη του ανθρώπου και όχι τον πλούτο ή την εξουσία ή μόνο την οικονομική ανάπτυξη.

Πόσο αυτοπεριορίζεται: Από την κοινωνική διδασκαλία της Εκκλησίας εμπνέονται διάφοροι τρόποι συμπεριφοράς και όχι μόνο ένας. Η Εκκλησία δεν μπορεί και δεν πρέπει να καθορίσει ποιος θα εφαρμόζεται. Αυτή η επιλογή αφορά την πολιτική ζωή των πολιτικών θεσμών και οργανώσεων και η Εκκλησία πρέπει να δέχεται την αυτονομία, τον πλουραλισμό (στη πολιτική θεωρία και πράξη) της κοινωνικής ζωής.

Σε αντίθετη περίπτωση, αν η παρουσία του χριστιανισμού αποκλειστεί από την δημόσια ζωή και την πολιτική σφαίρα, τότε δημιουργείται ένα κενό που οι άνθρωποι και η κοινωνία θα προσπαθήσουν να καλύψουν. Έρχονται υποκατάστατα της θρησκείας, πρωτόγονες δεισιδαιμονίες (αστρολογία,

Σαϊεντολογία κ.α.), ολοκληρωτικές ιδεολογίες (απολυτοποίηση της φυλής, του κόμματος, της ιδεολογίας), φυγή προς άλλες μορφές θρησκείας, οι οποίες άλλοτε τείνουν στην εσωστρέφεια και δεν ενδιαφέρονται για την κοινωνία, άλλοτε τείνουν στη περιορισμό των ατομικών ελευθεριών.

Είναι επίτευγμα του ευρωπαϊκού πολιτικού πολιτισμού η δημιουργία του δημοκρατικού κράτους, το οποίο δεν ταυτίζεται με την κοινωνία ούτε την κηδεμονεύει ούτε ταυτίζεται με τη θρησκευτική εξουσία, αλλά έχει σκοπό να υπηρετεί την κοινωνία και τους πολίτες. Συνεπώς, αυτό το Κράτος αναγνωρίζει τις διάφορες κοινωνικές ομάδες και ευνοεί την ειρηνική και ωφέλιμη συνεργασία τους, χωρίς να τις κηδεμονεύει. Αυτό προέρχεται από τη χριστιανική διάκριση του Καίσαρος και του Θεού. Αν δεν υπάρχει χώρος για τη θρησκεία, τότε η ιστορία διδάσκει ότι η ίδια η πολιτική γίνεται θρησκεία. Δηλαδή η πολιτική απολυτοποιείται, γίνεται είδωλο. Και τα είδωλα, όπως μας δείχνει η πολιτική σκέψη, η ιστορία, η ψυχολογία, τελικά και η Βίβλος, είναι βίαια και τυραννικά. ■

Το νόημα των Χριστουγέννων

του Σεβ. Robert Barron,
βοηθού επισκόπου του Los Angeles.

Πολύ συχνά στις μέρες μας, δυστυχώς, αντιμετωπίζουμε τα Χριστούγεννα απλώς ως μια ωραία, οικογενειακή και συναισθηματική γιορτούλα. Εδώ λείπει κάτι σημαντικό. Θα υποστήριζα ότι τα Χριστούγεννα είναι μια ανατρεπτική, από χριστιανικής σκοπιάς, εορτή. Ας δούμε το Ευαγγέλιο κατά Λουκά: η σπουδαία ιστορία των Χριστουγέννων, που τη διαβάζουμε στην Κυριακάτικη Λειτουργία σε ολόκληρο το χριστιανικό κόσμο, είναι μια πολύ ανατρεπτική ιστορία! Ξεκινάει επικαλούμενη τον Κυρήνιο, το ρωμαίο κυβερνήτη της Συρίας, και τον Καίσαρα Αύγουστο, που είναι ο βασιλιάς του κόσμου. Και ο Καίσαρας, μας λέει ο άγιος Λουκάς, κάνει μια ισχυρή ενέργεια, διατάσσει μια απογραφή ολόκληρου του κόσμου. Όταν κάνεις απογραφή του λαού σου, σημαίνει ότι μπορείς να τον φορολογήσεις πιο αποτελεσματικά, μπορείς να τον καταγράψεις, μπορείς να τον ελέγξεις. Ο Καίσαρας είναι ένα πάρα πολύ εγκόσμιο πρόσωπο. Μετά όμως ο άγιος Λουκάς μας λέει: «Δεν ενδιαφέρομαι πρωτίστως γι' αυτόν. Αυτός είναι ένας παλιός βασιλιάς, ξέρω το παιχνίδι του. Ενδιαφέρομαι γι' αυτό το καινούργιο βρέφος βασιλιά που έρχεται». Κι έτσι ξεδιπλώνεται η ιστορία του Ιησού. Γεννιέται όχι σ' ένα παλάτι. Εκεί βρίσκεται ο Καίσαρας Αύγουστος. Όμως ο άγιος Λουκάς λέει ότι ο νέος, ο αληθινός βασιλιάς, δεν έχει βρει καν ένα δωμάτιο σε κάποιο πανδοχείο της Βηθλεέμ. Πρέπει να γεν-

νηθεί σε μια σπηλιά. Επιπλέον, τον τυλίγουν σε σπάργανα, καθώς κείται μέσα σε μια ταΐστρα για ζώα, τη φάτνη. Ποιος είναι ο πιο ελεύθερος άνθρωπος του κόσμου; Ο Καίσαρας Αύγουστος. Μπορούσε να κάνει ό,τι ήθελε. Ήταν ο αυτοκράτορας σε όλη την

επικράτεια. Η επιθυμία του ήταν διαταγή και μπορούσε να μιλήσει από τη Ρώμη και αυτό που ήθελε γινόταν στη Συρία ή την Ισπανία. Ήταν το πιο ελεύθερο άτομο στον αρχαίο κόσμο. Όμως ο πραγματικός βασιλιάς, μας λέει ο άγιος Λουκάς, είναι στην πραγματικότητα τυλιγμένος σε φασκιά, σε λωρίδες υφάσματος, είναι ένα μωρό τόσο αδύναμο που δεν μπορεί καν να σηκώσει το κεφάλι του. Ποιο είναι το νόημα; Ο αληθινός βασιλιάς δεν είναι εκείνος που έχει εκτεταμένη, εγκόσμια εξουσία. Ο αληθινός βασιλιάς είναι εκείνος που είναι δεμένος με τους άλλους από την αγάπη, εκείνος που γίνεται αδύναμος για χάρη των άλλων. Όχι εκείνος που είναι καλά προστατευμένος στο παλάτι του, αλλά εκείνος που είναι πρόθυμος να γίνει ευάλωτος από αγάπη. Τον τοποθετούν μέσα σε μια φάτνη, που είναι το μέρος απ' όπου τρώνε ζώα. Ποιο είναι το πρόσωπο που τρώει καλύτερα στον αρχαίο κόσμο; Ο Καίσαρας Αύγουστος, στο παλάτι του στον Παλατίνο Λόφο. Κάνει νόημα με το χέρι του και έχει οτιδήποτε θελήσει. Όμως ο αληθινός βασιλιάς, ο αληθινός αυτοκράτορας, λέει ο άγιος Λουκάς, δεν είναι αυτός που τρώει καλύτερα απ' όλους,

αλλά εκείνος που έχει τοποθετηθεί μέσα στη φάτνη και που γίνεται, έτσι, τροφή για τον κόσμο. Είναι μια πρόγευση ολόκληρης της ζωής του Ιησού, που κορυφώνεται κατά το Μυστικό Δείπνο, όπου λέει: Αυτό είναι το Σώμα μου, αυτό είναι το Αίμα μου. Είμαι τροφή για εσάς. Αυτή είναι η αληθινή ζωή, αυτή είναι η καλή ζωή. Μου αρέσει η λεπτομέρεια των αγγέλων στη διήγηση του αγίου Λουκά. Και πάλι, με τους αγγέλους γινόμαστε συναισθηματικοί. Δεν θα έπρεπε. Στη Βίβλο, η τυπική απάντηση σε έναν άγγελο είναι ο φόβος. Δεν είναι «ω, τι όμορφος που είναι», αλλά ο φόβος. Οι άνθρωποι συγκλονίζονται, γιατί η υπερφυσική πραγματικότητα στον φυσικό κόσμο. Οι άγγελοι πάντοτε λένε: «Μην φοβάσαι». Ο υπαινιγμός εδώ είναι ότι οι άνθρωποι όντως φοβούνται. Έτσι, εμφανίζεται στους βοσκούς ένας άγγελος κι εκείνοι φοβούνται. Όμως εκείνος τους λέει ότι έχει καλά νέα γι' αυτούς. Είναι ο πρώτος ευαγγελιστής, που ανακοινώνει τα καλά νέα, ότι γεννήθηκε ένας βασιλιάς, ο Ιησούς ο Κύριος, που είναι ο χρισμένος. Η γλώσσα που χρησιμοποιεί είναι ωμή. Χρισμένος ήταν μόνο ο βασιλιάς. «Ένας νέος βασιλιάς γεννήθηκε, όχι εκείνος στη Ρώμη, όχι ένας εγκόσμιος βασιλιάς, αλλά αυτός ο καινούργιος, που είναι ένα μωρό φασκιωμένο και βρίσκεται μέσα σε μια φάτνη. Αυτός είναι ο αληθινός βασιλιάς, πηγαίνετε να τον επισκεφτείτε». Μετά, μας λέει ο άγιος Λουκάς, εμφανίστηκε μια στρατιά αγγέλων, ένας στρατός αγγέλων. Ποιος είναι ο μεγαλύτερος στρατός στον αρχαίο κόσμο; Αυτός του Καίσαρα Αύγουστου, γι' αυτό είναι ο ισχυρότερος, γι' αυτό ήταν εκείνος που είχε την καλύτερη προστασία. Όμως, λέει ο άγιος Λουκάς, αυτός ο στρατός δεν είναι τίποτα αν συγκριθεί με το στρατό αυτού του μωρού. Το μωρό έχει τον πραγματι-

κό στρατό, το στρατό των αγγέλων. Κι έχουν για όπλα τους τα όπλα του ουρανού, τα οποία δεν είναι τα θλιβερά εγκόσμια όπλα, αλλά εκείνα της αγάπης, της συμπόνιας, της συγχώρησης, της μη βίας, που είναι αυτά τα οποία αποτελούν τις δυνάμεις του σύμπαντος. Και αυτό το βρέφος βασιλιάς είναι επικεφαλής αυτού του αγγελικού στρατού. Αυτό που λέω, λοιπόν, είναι ότι τα Χριστούγεννα είναι μια ανατρεπτική εορτή. Αυτή είναι μια ανατρεπτική, συγκρουσιακή ιστορία. Εκείνο που μας λέει είναι: με ποιον στρατό είστε; Ποιον βασιλιά ακολουθείτε; Θα ακολουθήσετε τον Καίσαρα και τους χιλιάδες διαδόχους του μέχρι τη σημερινή ημέρα; Και οι περισσότεροι από εμάς, τους αμαρτωλούς, θα πούμε ναι, θέλω να είμαι μ' εκείνον, θέλω να είμαι καλά προστατευμένος, θέλω να εξουσιάζω, θέλω να είμαι κυρίαρχος, να ζω σ' ένα παλάτι, αυτή είναι η καλή ζωή. Ο άγιος Λουκάς λέει: εντάξει, αυτή είναι μια επιλογή. Όμως η επιλογή που θέλει ο Θεός να κάνεις, είναι να πορευτείς με εκείνο το βρέφος βασιλιά και τον δικό του στρατό, που σημαίνει όχι με έναν τρόπο εγκόσμιας επιτυχίας, εγκόσμιας εξουσίας, εγκόσμιας άνεσης. Είναι ο τρόπος της αγάπης, της συμπόνιας και της μη βίας. Με ποιον στρατό είστε; Αυτό είναι το ερώτημα των Χριστουγέννων. Και γι' αυτό το λόγο το μήνυμα των Χριστουγέννων είναι ένα μήνυμα ανατρεπτικό. Μην κάνετε τα Χριστούγεννα μια ανιαρή, χαριτωμένη και συναισθηματική οικογενειακή γιορτούλα. Δεν υπάρχει τίποτα κακό στο να συγκεντρώνεται η οικογένεια μαζί τα Χριστούγεννα, δεν μιλάω γι' αυτό. Όμως δεν πρέπει να τα μειώνουμε σ' αυτό μόνο, πρέπει να αφήνουμε την πνευματική δύναμη των Χριστουγέννων να λάμψει. ■

Κοντά στα γεγονότα

@ ΗΠΑ: ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΓΙΑ ΚΙΝΗΤΑ

Ο αγώνας κατά της σπατάλης τροφίμων χάρη στα μέσα επικοινωνίας, είναι η ιδέα μιας start-up επιχείρησης στην Καλιφόρνια, τη Feeding Forward. Χάρη σε μια διαδραστική πλατφόρμα, δίνει τη δυνατότητα να δρομολογείται το επιπλέον φαγητό που παράγουν τα εστιατόρια, σε ανθρώπους που το έχουν ανάγκη. Η αμερικανική επιχείρηση καλεί τρεις οντότητες να χρησιμοποιήσουν την εφαρμογή της (App): τις επιχειρήσεις που έχουν τροφή σε πλεόνασμα, τα κέντρα διανομής τροφής γύρω από το Σαν Φρανσίσκο και τους οδηγούς που οι επιχειρήσεις αυτές καλούν χάρη στην εφαρμογή ή την ψηφιακή πύλη της Feeding Forward. Η πρόκληση; Να βελτιωθεί η κατάσταση ενός στους έξι Αμερικανούς που δεν τρέφεται, τη στιγμή που το 40% της τροφής που παράγεται στις ΗΠΑ πετιέται. Από το 2012, χρονολογία που ξεκίνησε η εφαρμογή, ήδη κατάφερε να εξασφαλίσει τροφή για πάνω από 600.000 ανθρώπους στο Σαν

Φρανσίσκο. Η εταιρεία Feeding Forward είναι ενεργή μόνο σ' αυτή την περιοχή του κόσμου προς το παρόν. «Η Ευρώπη είναι η επόμενη ήπειρος όπου θα πάμε», γιατί υπάρχει κι εκεί μεγάλη κατασπατάληση τροφής, ανακοίνωσε η προϊστάμενη. «Και έχουμε καθημερινά αιτήσεις εταιρειών στην Ουγκάντα, το Πακιστάν... Είναι παγκόσμιο πρόβλημα».

choisir

@ ΠΤΥΧΙΟ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΜΕΝΟ ΑΠΟ ΤΙΣ ΚΙΝΕΖΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Τα έξι μεγάλα ιεροσπουδαστήρια της Κίνας έδωσαν πτυχίο σε 79 ιεροσπουδαστές με τις ευλογίες των κινεζικών αρχών. Είναι η πρώτη φορά που το κινεζικό κράτος αναγνωρίζει την αστική εγκυρότητα του πιστοποιητικού που χορηγείται από καθολικά εκπαιδευτικά ιδρύματα. Σε συνέχεια της χορήγησης διπλωμάτων, οι ιεροσπουδαστές στάλθηκαν σε διάφορες ενορίες και εκκλησιαστικές κοινότητες για να συνεργαστούν στην ποιμαντική δραστηριότητα και τις υπηρεσίες που προσφέρονται από την Εκκλησία. Εκείνοι που επιθυμούν να ακολουθήσουν σπουδές σχετικές με την ποιμαντική διακονία, θα μπορούν επιπλέον να μπαίνουν σε δημόσια πανεπιστήμια.

choisir

@ ΕΚΕΙ ΟΠΟΥ ΒΑΠΤΙΣΤΗΚΕ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ

Ο τόπος της βάπτισης του Χριστού -η Βηθανία, στην Ιορδανία- μπήκε στον κατάλογο της παγκόσμιας κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ. Η απόφαση λήφθηκε ομόφωνα τον περασμένο Ιούλιο, από την Επιτροπή της παγκόσμιας κληρονομιάς που συνήλθε στη Βόννη. Η αυθεντικότητα της τοποθεσίας στηρίζεται στα αρχαιολογικά ερείπια που είδαν το φως της ημέρας τα τελευταία χρόνια. Αυτά τα απομεινάρια αντιστοιχούν στις διάφορες αφηγήσεις των προσκυνητών της αρχαιότητας και του Μεσαίωνα, που επισκέπτονταν τους Αγίους Τόπους.

Τα σημαντικότερα εξ αυτών είναι εκείνο της εκκλησίας του Αγίου Ιωάννη Βαπτιστή που χρονολογείται από τη βασιλεία του αυτοκράτορα Αναστασίου (491-518). Αντιστοιχούν στην περιγραφή που είχε κάνει ο συγγραφέας Θεοδόσιος το 530. Αφού καταστράφηκε από τους διαδοχικούς πολέμους και τους σεισμούς, καλυμμένο από προσχώσεις και κατακλυσμένο από βάλτους και το φοινικόδασος, η τοποθεσία ξεχάστηκε εδώ και αιώνες. Από το 1967 ως το 1994, η πρόσβαση σ' αυτήν είχε απαγορευθεί εντελώς, καθώς βρίσκεται επάνω στη γραμμή διαχωρισμού του Ισραήλ και της Ιορδανίας που τότε βρίσκονταν σε πόλεμο.

@ JRS, ΕΚΚΛΗΣΗ ΓΙΑ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ

Η υπηρεσία των Ιησουιτών για τους πρόσφυγες (JRS) κάνει νέα έκκληση στην Ευρώπη να μην κλείσει τις πόρτες σε όσους ζητούν άσυλο και να σταματήσει να αποφεύγει το πρόβλημα, γιατί παίζεται η τύχη ανθρώπινων ζωών. Ο υπεύθυνος της οργάνωσης στην Πορτογαλία, π. André Costa, καταδικάζει την απουσία συναίνεσης στη Γηραιά Ήπειρο σε ό,τι αφορά το μεταναστευτικό. Η χώρα μας και η Ιταλία έχουν ξεχειλίσει από την άφιξη προσφύγων. «Το ζήτημα είναι ασφαλώς σύνθετο, γιατί δεν πρέπει να παραμελείται η ασφάλεια στα σύνορα, αλλά επιβάλλεται έστω μια προσπάθεια στο όνομα του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της προστασίας της ανθρώπινης ζωής. Πρέπει επομένως να δοθεί προτεραιότητα στην υποδοχή, την κοινωνική, πολιτισμική και την επαγγελματική ενσωμάτωση των προσφύγων κι αν είναι δυνατόν, στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών προέλευσής τους», δηλώνει ο π. Costa. Από την πλευρά τους, η Καθολική Εκκλησία και οι ΜΚΟ που εργάζονται δίπλα στους πρόσφυγες πρέπει να αναπτύξουν τη συνειδητοποίηση των πολιτών απέναντι στην πρόκληση αυτή.

Radio Vaticana

@ ΚΑΤΑΝΑΛΩΝΟΥΜΕ ΥΠΕΡΒΟΛΙΚΑ!

13 Αυγούστου 2015: ο παγκόσμιος πληθυσμός τελείωσε την κατανάλωση όλων των πόρων που είχε στη διάθεσή του για το τρέχον έτος. Αυτή η ημέρα παγκόσμιας υπέρβασης (World Overshoot Day) όπως ονομάζεται, τη δεκαετία του '70 συνέβαινε κατά το Δεκέμβριο. Το 2015 έπεσε στα μέσα Αυγούστου, περίπου μια εβδομάδα νωρίτερα από πέρυσι (19 Αυγούστου). Από αυτή την ημερομηνία, ο κόσμος ζει με δανεικά. Είναι μια ανησυχητική πραγματικότητα που επαναλαμβάνεται, ή ακόμη χειρότερα, που επιταχύνεται από τη δεκαετία του '70. Σήμερα χρειάζεται 1,5 πλανήτη για να καλύψει τις ανάγκες του παγκόσμιου πληθυσμού και το 2030 θα χρειαζόμαστε παγκοσμίως 2 πλανήτες. Κι αν όλοι ζούσαμε άνετα, θα χρειαζόνταν ακόμη και 3 πλανήτες για να καλύψουν την κατανάλωσή μας και δε μιλάμε μόνο για την τροφή, αλλά και για άλλους πόρους. Ένα κινητό τηλέφωνο βάρους 100 γραμμαρίων, για παράδειγμα, χρειάζεται 44 κιλά πρώτων υλών για μια διάρκεια που δεν κρατάει πάνω από δώδεκα με δεκαοχτώ μήνες, γενικά. Μια απόκλιση και μια σπατάλη ακόμη πιο θλιβερές καθώς για την παραγωγή των τελευταίων χρησιμοποιούνται και πολύτιμα μέταλλα, όπως ο χαλκός, το ασήμι και ο χρυσός, αλλά και πολλά άλλα, όπως το παλλάδιο, το ταντάλιο, το γάλλιο και το ινδίο που βρίσκονται σε πολύ περιορισμένες ποσότητες στη φύση.

WWF

@ ΓΑΜΟΙ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ...

Το Συνταγματικό Δικαστήριο της Ινδονησίας ενέκρινε τον περασμένο Ιούνιο τους γάμους ανήλικων κοριτσιών. Οι δικαστές θεώρησαν ότι τα κορίτσια 16 ετών ή λιγότερο ήταν «ενήλικες» και «έτοιμες» για το γάμο. Σύμφωνα με τον ακτιβιστή ανθρωπίνων δικαιωμάτων Nursjahbani Katjasungkana, που ερωτήθηκε από το ειδησεογραφικό δίκτυο Asia News, αυτή η απόφαση μπορεί να διευκολύνει την πρακτική του εξαναγκασμού σε γάμο, ιδιαίτερα με τις έφηβες. Πρόσφατες μελέτες έδειξαν ότι με καταπάτηση του νόμου, το 20% των γάμων στην Ινδονησία αφορούσε παιδιά από

13 ως 15 ετών, και το 39% από 15 ως 17 ετών, κορίτσια ως επί το πλείστον.

cath-info

@ ... ΚΑΙ ΤΗ ΒΡΑΖΙΛΙΑ

Μια έκθεση που δημοσιεύθηκε το Σεπτέμβριο από τη βραζιλιάνικη ΜΚΟ Promundo, που μελετά από το 1997 ζητήματα φύλου, αποκαλύπτει ότι τουλάχιστον 88.000 αγόρια και κορίτσια, μεταξύ 10 και 14 ετών, στη Βραζιλία, είχαν παντρευτεί το 2010. Ο αριθμός σκαρφαλώνει στα 567.000 για παιδιά από 15 ως 17 ετών. Η έκθεση αναπτύχθηκε με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 2010. Περιλαμβάνει ακόμη τα αποτελέσματα μιας

ποιοτικής μελέτης που πραγματοποιήθηκε το 2014 από ερευνητές του ομοσπονδιακού Πανεπιστημίου της Para, στα βόρεια της χώρας, σε δεκάδες νέα, ανήλικα και παντρεμένα κορίτσια και τους ενήλικες συζύγους τους, αλλά και σε κοινωνικούς λειτουργούς στον τομέα της παιδικής ηλικίας. Οι κύριοι λόγοι αυτών των ενώσεων είναι οι πρώιμες εγκυμοσύνες, η φτώχεια και η επιθυμία να ξεφύγουν από την οικογενειακή βία ή τη σεξουαλική κακοποίηση στο σπίτι τους. Κατά μέσο όρο οι σύζυγοι είναι 15 ετών και γενικά είναι εννέα χρόνια μικρότερες από τους συζύγους τους. Θυμίζουμε ότι ο γάμος παιδιών αναγνωρίζεται διεθνώς

ως παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η Βραζιλία επικύρωσε το 1990 τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού. Η ελάχιστη νόμιμη ηλικία για τη σύναψη γάμου στη Βραζιλία καθορίστηκε στα 18 έτη, με κάποιες εξαιρέσεις αναγνωρισμένες από τον Αστικό Κώδικα. Η πρώτη είναι ότι οι ανήλικοι μπορούν να παντρευτούν από 16 ετών υπό την προϋπόθεση ότι έχουν τη συναίνεση των γονέων τους. η δεύτερη, ότι το νέο κορίτσι μπορεί να παντρευτεί πριν τα 16 της σε περίπτωση εγκυμοσύνης. Και η τελευταία εξαίρεση δείχνει ότι ο γάμος επιτρέπεται πριν τα 16 για να αποφευχθεί «η επιβολή ποινής» σε περίπτωση βιασμού: με άλλα λόγια, ένας βιαστής μπορεί να αποφύγει μια ποινή αν παντρευτεί το θύμα του...

cath-info

@ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΥΠΟ ΤΑ ΠΥΡΑ

Σε μια έκθεση με τίτλο Education under fire, που δημοσιεύθηκε στις 2 Σεπτεμβρίου, η UNICAF αποκαλύπτει ότι πάνω από 13 εκατομμύρια παιδιά στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική (40% από αυτά σε ηλικία να πάνε σχολείο) δεν μπορούν να πάνε στο σχολείο εξαιτίας των συρράξεων που συνταράσσουν την περιοχή. Η διαπίστωση είναι ακόμα πιο επώδυνη, επειδή μόλις λίγα χρόνια πριν φαινόταν δυνατό να εφαρμοστεί η «εκπαίδευση για όλους» σ' αυτές τις περιοχές. Σύμφωνα με την έκθεση αυτή, «οι επιθέσεις στα σχολεία και τις σχολικές υποδομές είναι ένας από τους μεγαλύτερους λόγους της απουσίας παιδιών από τα σχολεία». Στη Συρία,

μια χώρα που κάποτε είχε ένα από τα υψηλότερα ποσοστά αλφαριθμητισμού, οι συγκρούσεις εκμηδένισαν πάνω από είκοσι χρόνια της εξέλιξης της πρόσβασης στην εκπαίδευση. Εκτός από τη Συρία, στο Ιράκ, την Υεμένη και τη Λιβύη, περίπου 9.000 σχολεία έχουν αχρηστευτεί επειδή «καταστράφηκαν ή χρησιμοποιήθηκαν ως καταφύγιο για τους πληθυσμούς που εξαναγκάστηκαν σε μετακίνηση ή βρίσκονται υπό τον έλεγχο των συγκρουόμενων μερών». Επιπλέον ο φόβος ωθεί τους χιλιάδες δασκάλους να εγκαταλείψουν τη θέση τους και τους γονείς να κρατήσουν στο σπίτι τα παιδιά τους από φόβο για το τι θα μπορούσε να τους συμβεί καθ' οδόν για το σχολείο, ή μέσα σ' αυτό. Αυτή η κατάρρευση της διδασκαλίας είναι ένας από τους παράγοντες που ωθούν τις οικογένειες να διαφύγουν προς την Ιορδανία, το Λίβανο και την Τουρκία, οδηγώντας τα σχολικά συστήματα των χωρών αυτών σε υπερφόρτωση. Πάνω από 700.000 παιδιά προσφύγων δεν έχουν πάει στο σχολείο. Η έκθεση φωτίζει κι ένα ακόμη ανησυχητικό πρόβλημα: τα παιδιά που δεν κάθονται στα θρανία του σχολείου συχνά βρίσκονται στη δουλειά και πέφτουν θύματα εκμετάλλευσης.

UNICEF

@ ΕΝΑ SMARTPHONE ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΘΝΗΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

Στην Ουγκάντα περίπου 200.000 μωρά πέθαναν πρόωρα το 2010, δηλαδή το 13,6% του συνολικού αριθμού γεννήσεων, σύμφωνα με τα δεδομένα του Παγκοσμίου Οργανισμού Υγείας. Ο υψηλός αριθμός τοποθετεί τη χώρα στη 13η θέση της θλιβερής κατάταξης, με πρώτη το Μαλάουι. Για τον Edmund Aïrebyona, η λύση στα προβλήματα βρίσκεται στο εσωτερικό ενός smartphone. Με δύο συναδέλφους του ανέπτυξε την υπηρεσία "Winsenga". Το λογισμικό αναλύει τον καρδιακό ρυθμό του εμβρύου μέσω ενός εμβρυοσκοπίου που συνδέεται απευθείας με το τηλέφωνο. Σε περίπτωση που ο ρυθμός είναι ύποπτος, η λυχνία γίνεται κόκκινη και η μέλλουσα μητέρα ξέρει τότε ότι πρέπει να συμβουλευθεί έναν ειδικό. Το σχέδιο αυτό γεννήθηκε το 2012, με την ευκαιρία ενός διαγωνισμού που διοργάνωσε η Microsoft. Ο αμερικανικός γίγαντας της πληροφορικής, στη συνέχεια, έδωσε μια υποτροφία στους τρεις νέους που ανέπτυξαν την εφαρμογή. Μέσα σε δύο χρόνια η υπηρεσία βελτιώθηκε, χάρη στις εθελοντικές συμβουλές γιατρών, αλλά σήμερα η εφαρμογή δεν είναι πάντοτε διαθέσιμη στην αγορά. «Χρειάζονται 300.000 δολάρια για το πρότζεκτ μας», παραδέχεται ο δημιουργός της εφαρμογής. «Οι νέες τεχνολογίες μπορούν να ωφεληθούν την ανάπτυξη της χώρας», εκτιμά. Σήμερα, τα χρήματα συλλέγονται από προγραμματισμένων δραστηριοτήτων των τριών ανδρών, που προτείνουν υπηρεσίες συνδεδεμένες με το ίντερνετ.

@ ΟΙ ΦΤΩΧΟΙ, ΠΡΩΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ

Οι φτωχοί του κόσμου, ένα δισεκατομμύριο άτομα το 2015, είναι τα πρώτα θύματα της υπερθέρμανσης που πλήττει τον πλανήτη. Ο αριθμός τους πρόκειται να αυξηθεί εξαιτίας της κοινής και ταχύτατης ανάπτυξης, που ενσωματώνει αυτή την κλιματική προβληματική. Αυτό είναι εν συντομία το μήνυμα της Παγκόσμιας Τράπεζας προς το COP21, το συνέδριο για το κλίμα που θα έλαβε χώρα στο Παρίσι από τις 30 Νοεμβρίου ως τις 11 Δεκεμβρίου. Σε μια έκθεση 200 σελίδων, το ίδρυμα ανησυχεί για την τύχη αυτών των ανθρώπων, που είναι ιδιαιτέρως ευάλωτοι στο κλιματικό σοκ. «Οι φτωχοί άνθρωποι είναι οι πιο εκτεθειμένοι, οι λιγότερο προστατευμένοι, εκείνοι που χάνουν περισσότερο όταν τους αγγίζουν οι ξηρασίες, οι πλημμύρες, οι καταιγίδες, των οποίων ο αριθμός θα αυξάνεται αν δεν συκρατηθεί η άνοδος των θερμοκρασιών», υπογραμμίζει η συντονίστρια των εργασιών. Οι συγγραφείς της μελέτης προειδοποιούν κυρίως για το γεγονός ότι οι κλιματικές αλλαγές θα εκμηδενίσουν την πρόοδο που δύσκολα κατακτήθηκε τα τελευταία χρόνια, κατά της φτώχειας. «Στην Ινδία, το 14% των νοικοκυριών βγαίνουν κάθε χρόνο από την απόλυτη φτώχεια, όμως το

12% ξαναπέφτει εκεί εξαιτίας, στις μισές των περιπτώσεων, της απώλειας σοδειάς που συνδέεται με περιστατικά ξηρασίας». Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Παγκόσμιας Τράπεζας, η κλιματική αλλαγή μπορεί να οδηγήσει στη φτώχεια πάνω από 100 εκατομμύρια ανθρώπων ως το 2030. Η υποσαχάρια Αφρική και η Νότια Ασία είναι η ζώνες που απειλούνται περισσότερο. Η έκθεση συνηγορεί υπέρ ενός συνόλου δράσεων που θα μπορούσαν να μειώσουν την κλιματική επίδραση στους φτωχότερους. «Το μέλλον δε γράφεται εκ των προτέρων», επιμένει η συντονίστρια του συνεδρίου. «Πολλές πρωτοβουλίες απέδειξαν ότι οι καλές πρακτικές ανάπτυξης προστατεύουν αποτελεσματικά τους αβοήθητους πληθυσμούς απέναντι στις καταστροφές».

La Croix ■

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΤΕΥΧΟΣ:

Ιωβηλαίο έτος Ευσπλαχνίας

Ποια είναι η έννοια της ευσπλαχνίας; Γιατί ένα τέτοιο έτος;

Πηγές για να εμβαθύνουμε περισσότερο στο νόημα της ευσπλαχνίας.

Ευχαριστούμε πολύ όσους υποστηρίζουν την έκδοση του περιοδικού μας με τη γενναιόδωρη προσφορά τους. Η βοήθειά τους είναι πολύτιμη σε καιρούς δύσκολους για κάθε έντυπο.

Γίνετε υποστηρικτές και ευεργέτες του περιοδικού.

Προσφέρω ως δωρεά το ποσό των **20,00€** ☐ **50,00€** ☐ **100,00€** ☐
για την υποστήριξη των «Ανοιχτών Οριζόντων».

Πληρωμή ΔΩΡΕΑΣ
με κατάθεση
στον λογαριασμό
Τράπεζα Πειραιώς
5018-060093-100 ή
με ταχυδρομική επιταγή.

ΟΝΟΜΑ
ΕΠΩΝΥΜΟ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
ΠΟΛΗ Τ.Κ.
ΤΗΛ.: E-MAIL

Συμπληρώστε το παρόν κουπόνι και στείλτε το, μαζί με την απόδειξη κατάθεσης, στη διεύθυνση:
Σμύρνης 27, 10439 Αθήνα ή στο fax 210 8835914 ή με e-mail: athensj@jesuites.com

Δώρο Προσφέρετε μια συνδρομή σε γνωστό σας πρόσωπο.

Πληρωμή Συνδρομής
με κατάθεση
στον λογαριασμό
Τράπεζα Πειραιώς
5018-060093-100 ή
με ταχυδρομική επιταγή.

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ
☐ Εσωτερικού 20,00€
☐ Εξωτερικού 30,00€

ΟΝΟΜΑ
ΕΠΩΝΥΜΟ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
ΠΟΛΗ Τ.Κ.
ΤΗΛ.: E-MAIL

Συμπληρώστε το παρόν κουπόνι και στείλτε το, μαζί με την απόδειξη κατάθεσης, στη διεύθυνση:
Σμύρνης 27, 10439 Αθήνα ή στο fax 210 8835914 ή με e-mail: athensj@jesuites.com

Ανανεώστε τη συνδρομή σας

Συμπληρώστε το παρόν κουπόνι και στείλτε το, μαζί με την απόδειξη κατάθεσης, στη διεύθυνση: Σμύρνης 27, 10439 Αθήνα ή στο fax 210 8835914 ή με e-mail: athensj@jesuites.com

Πληρωμή Συνδρομής
με κατάθεση
στον λογαριασμό
Τράπεζα Πειραιώς
5018-060093-100 ή
με ταχυδρομική επιταγή.

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ
☐ Εσωτερικού 20,00€
☐ Εξωτερικού 30,00€

ΟΝΟΜΑ
ΕΠΩΝΥΜΟ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
ΠΟΛΗ Τ.Κ.
ΤΗΛ.: E-MAIL

ΑΝΟΙΧΤΟΙ ορίζοντες

Οδός: Σμύρνης 27 - 10439 ΑΘΗΝΑ

ΕΝΤΥΠΟ ΚΛΕΙΣΤΟ ΑΡ. ΑΔΕΙΑΣ 1091/9 ΚΕΜΠΑ

Κωδικός: 1044

JESUIT REFUGEE SERVICE HELLAS

ΠΟΙΟΙ ΕΙΜΑΣΤΕ; Το Jesuit Refugee Service (JRS) είναι μια διεθνής Μη Κυβερνητική Οργάνωση της Καθολικής Εκκλησίας, με έδρα τη Ρώμη. Μόνιμο προσωπικό και ομάδες εθελοντών συνοδεύουν, υπηρετούν και υπερασπίζονται πρόσφυγες και μετανάστες που εξαναγκάστηκαν σε φυγή.

ΠΟΥ; Το JRS είναι παρόν σε περισσότερες από 50 χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, όπου ενεργεί ως JRS HELLAS, στην Αθήνα και τη Μυτιλήνη.

ΤΙ ΚΑΝΟΥΜΕ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ;

- Κέντρο Νέων "Pedro Arrupe": Ενισχυτική διδασκαλία. Από Δευτέρα ως Παρασκευή, 15.00-19.00.
- Ημερήσιο Κέντρο Υποδοχής: Δευτέρα με Παρασκευή, 10.00-17.00 (δωμάτια με μπάνιο)
- Διάθεση ρούχων και υποδημάτων
- Επισκέψεις και βοήθεια σε στρατόπεδα συγκέντρωσης προσφύγων.
- Ανθρωπιστική / κοινωνική βοήθεια στη Λέσβο.

ΓΙΑ ΠΟΙΟΝ; Για τις πιο ευάλωτες οικογένειες με παιδιά, άνδρες και γυναίκες όλων των ηλικιών και εθνικοτήτων.

ΜΕ ΠΟΙΟΝ; Σε συνεργασία με την Caritas Hellas, τη Διεθνή Αμνηστία, ΜΚΟ και ελληνικές χριστιανικές οργανώσεις κοινωνικής πρόνοιας.

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΚΙ ΕΣΕΙΣ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΤΕ!

Επικοινωνήστε μαζί μας:

JRS ΕΛΛΑΔΑ

Σμύρνης 27, 10439 Αθήνα
2ος όροφος - Ώρες 09:00-15:00
(Μετρό: Σταθμός Λαρίσης)
Τηλ.: 210 8223827, εσωτ.: 141
e-mail: greece@jrs.net - URL: www.jrs.net

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

ΑΝΟΙΧΤΟΙ ορίζοντες

ΤΕΥΧΟΣ 1096

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2015

Προτεινόμενη Τιμή: 5 ευρώ

Χριστιανισμός και πολιτική

Ο ΠΑΠΑΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ
ΚΑΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ
ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΤΟ ΝΟΗΜΑ
ΤΩΝ
ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

